

FÖRVÄNTNINGAR KONTRA VERKLIGHET

**Svenska skolbiblioteks förutsättningar att bli bäst i
världen**

Lina Olsson

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Eeva-Liisa Eskola

År: 2023

Title

Expectations versus reality - the prerequisites for Swedish school libraries to be the best in the world

Abstract

Expectations of and prerequisites for Swedish school libraries is the subject of this master's thesis. The purpose of the thesis is to gain insights into what a school library is expected to be and what is required to achieve it. The thesis focuses on the trade union DIK's award "World class school libraries" which is meant to function as a set of criteria for what a well-functioning school library should be. Through interviews with principals and school librarians, expectations about school libraries as well as the existing conditions for school libraries are identified, as well as the prize's impact on school libraries.

The results are analyzed using Carol Bacchi's policy analysis method called "What is the problem represented to be". The results of this study show that the expectations of school librarians and principals focus largely on reading promotion, while the criteria for "Skolbibliotek i världsklass" contains a wider definition of what a well-functioning school library should be. There are also high expectations set on the role of the librarian as an enthusiast rather than a professional. The award has some positive effects on school libraries because it gives recognition to the school librarians who get it, and it functions as a guiding principle for the development of the library. On the other hand, it does not address the structural issues that exists regarding lack of requirements for school libraries, and it does not contribute to equivalency among schools, rather it contributes to competition among school librarians. Furthermore, the study shows that there is a discrepancy between expectations and prerequisites. Conditions for school libraries vary among municipalities, but the condition that matters most is staffing. The varying conditions can be traced back to unclear legislation and a lack of political decisions regarding requirements for school libraries.

Keywords

Library and information studies, ALM, school library, school librarian, conditions for school libraries, Carol Bacchi, WPR, reading promotion, award, bibliotek- och informationsvetenskap, ABM, skolbibliotek, skolbibliotekarie, skolbibliotekens förutsättningar, läsfrämjande, utmärkelser, "Skolbibliotek i världsklass"

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	6
2. Bakgrund och forskningsproblem.....	8
2.1 Bakgrund	8
2.2 Forskningsproblem.....	12
3. Syfte och forskningsfrågor	13
3.1 Syfte.....	13
3.2 Forskningsfrågor.....	13
4. Tidigare forskning.....	14
4.1 Skolbiblioteket och skolbibliotekariens roll	14
4.2 Skolbibliotekspolitik.....	16
4.3 Utredningen Skolbibliotek för bildning och utbildning.....	18
4.4 Skolbiblioteksutmärkelser och att utvärdera skolbibliotek.....	19
5. Teoretiska perspektiv och nyckelbegrepp	21
5.1 "What's the problem represented to be?"	21
5.1.1 Maktbegreppet	21
5.1.2 Diskurs.....	22
5.1.3 Problematisering.....	22
5.1.4 Styrningsmentalitet.....	24
5.1.5 Sammanfattning	25
6. Metod, materialinsamling och urval	26
6.1 Materialinsamling.....	26
6.2 Intervju	26
6.3 Urval och avgränsningar.....	27
6.3.1 Presentation av informanter	29
6.4 Etiska aspekter.....	30

6.5 Analyismetod	31
7. Resultat och analys	33
<i>Problem 1: Att läsning går ner bland unga.....</i>	34
<i>Problem 2: Att bemanningen är låg på skolbiblioteken.....</i>	36
<i>Problem 3: Att skolbiblioteket inte är en naturlig del av skolan.....</i>	40
<i>Problem 4: Att det saknas politiska förutsättningar för stärkta skolbibliotek.....</i>	44
<i>Problem 5: Utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" som ett problem.....</i>	46
8. Diskussion.....	51
9. Slutsatser och vidare forskning.....	55
9.1 Slutsatser	55
Vilka förväntningar finns på vad ett välfungerande skolbibliotek ska vara - dels i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass", dels hos skolbibliotekarier och skolledare?	55
Vilka likheter och skillnader finns mellan förväntningar som framkommer i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" och i intervjuer med skolbibliotekarier och skolledare?	56
Hur reflekteras de förväntningar som finns på skolbibliotek och skolbibliotekarier i deras faktiska förutsättningar?	56
Hur påverkar utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" förutsättningarna för skolbibliotek och skolbibliotekarier?	57
Slutsatser.....	57
9.2 Vidare forskning och begränsningar.....	59
10. Källförteckning.....	60
Bilaga 1 - Intervjufrågor	65
<i>Skolbibliotekarie.....</i>	65
<i>Skolledare.....</i>	68
Bilaga 2 - Brev till informanter.....	71
Bilaga 3 - Kriterier Skolbibliotek i världsklass 2022.....	72

1. Inledning

När Lunds skolbibliotekarier 2021 vägrade ansöka om utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” fick jag upp ögonen för skolbibliotekens och skolbibliotekariernas förutsättningar. Sydsvenskan intervjuade en skolbibliotekarie som sade att: “Alla elever borde ha en likvärdig tillgång till skolbibliotek. Därför har skolbibliotekarier medvetet tagit ställning mot att söka ”Skolbibliotek i världsklass” för att inte tävla mot varandra” (Anjou 2021). När jag läste detta blev jag väldigt intresserad av att veta vad det var som skavde med en utmärkelse som “Skolbibliotek i världsklass” och vilka förutsättningar skolbibliotek har att nå upp till kriterierna för utmärkelsen.

Fackförbundet DIK, fackförbundet för kultur, kommunikation och kreativ sektor, delar sedan 2013 ut utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” till skolor som har välfungerande skolbibliotek. Utmärkelsen är en bedömning av i vilken grad skolbiblioteket utgör en del av skolans pedagogiska struktur och dess systematiska kvalitetsarbete (DIK 2022a). 2021 ansökte 49 skolor om utmärkelsen och 36 fick den (DIK 2022a). Kriterierna uppdaterades 2021 för att spegla de förslag som föreslås i delbetänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3). Ambitionen med förändringen var att skolbibliotekets roll i skolans verksamhet skulle bli tydligare (DIK 2022a). I ansökningsformuläret finns 20 kriterier som de ansökande skolorna måste redogöra för hur de arbetar med. De handlar om allt från skolans värdegrundsarbete till huruvida skolbiblioteket har fackutbildad personal (DIK 2021).

Att få utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” ses av skolor och kommuner som en kvalitetsstämpel, och är något som gärna visas upp och används i den politiska debatten som ett bevis för välfungerande skolbibliotek. Men 2021 blossade en debatt upp om “Skolbibliotek i världsklass” och kritik mot utmärkelsen uttrycktes framför allt från verksamma skolbibliotekarier via intervjuer och debattinlägg (Anjou 2021; Clemens 2021; Davidson-Bask 2022; Stigfur 2022c). Det var till följd av detta som skolbibliotekarier i Lund avstod från att söka utmärkelsen 2021 (Anjou 2021). Kritiken som framfördes handlade om det faktum att utmärkelsen delas ut av ett fackförbund och att det bidrar till en tävlingsmentalitet mellan skolbibliotekarier (Anjou 2021; Clemens 2021; Stigfur 2022c). Det ansågs vara problematiskt att ett fackförbund lägger energi och resurser på prisutdelning trots att det som avgör skolbibliotekens förutsättningar är politiska beslut och styrning

(Davidson-Bask 2022). Vissa menade att utmärkelsen dessutom leder skolbibliotekarier till att tro att de kan få en bra skolbiblioteksverksamhet bara de informerar tillräckligt och har bra utåtriktad verksamhet, trots att det i själva verket handlar om kommunens satsningar, styrning samt skolledare som är engagerade och avsätter medel i budgeten (Clemens 2021). De positiva delarna med utmärkelsen lyftes också i kritiken - att utmärkelsen visar hur en välfungerande verksamhet kan se ut och kan fungera som inspiration till andra skolor, och att det är bra att skolbiblioteksfrågan sätts upp på dagordningen (Clemens 2021; Stigfur 2022b). Samtidigt sade en skolbibliotekarie att:

Det är bra med tips och idéer, men har du tre olika skolor, hur ska du då kunna bedriva en bra verksamhet? Jag tycker att DIK ska fokusera på att få till rimliga tjänster. Vilken ingenjör skulle nöja sig med en 67-procentig tjänst fördelad på olika arbetsplatser? För så ser det ut för många

Clemens 2021

Och en annan sade att:

Jag har tidigare aldrig velat söka det här, jag har känt att det har varit jobbigt. Nu tillhör det mina arbetsuppgifter att söka, och det är så klart roligt att veta att man uppfyller kriterierna. Men det sänder fel signaler att det blir en tävling. Det riskerar att bli nedslående för dem som saknar resurser

Stigfur 2022c

DIK svarade på kritiken med att de sysslar med alla de grundfackliga uppgifterna och att de har lagt särskild kraft på skolbiblioteken bland annat genom att släppa rapporter, göra utredningar och träffa ansvariga politiker. De menar att "Skolbibliotek i världsklass" bara är en av många saker de gör för att lyfta skolbiblioteksfrågan. Utmärkelsens syfte är att lyfta skolbiblioteksfrågan och att uppmärksamma goda exempel, samt medvetandegöra politiker och andra om vad ett välfungerande skolbibliotek är (Troberg och Nord 2022a). I november 2022 pausade DIK:s styrelse alla sina priser för att de ska utvärderas och eventuellt förändras. Detta berodde enligt DIK inte på kritiken som kommit, men de kommer att ta kritiken i beaktning (Claesson 2022).

2. Bakgrund och forskningsproblem

I följande avsnitt ges en bakgrund över situationen för skolbibliotek i Sverige. Det redogörs för hur skolbibliotek regleras i lagstiftning och hur tillgången till skolbibliotek ser ut i Sverige. Jag redogör också för relevanta ämnen i den pågående samhällsdebatten om skolbibliotek och för forskning som rör skolbibliotekens roll i allmänhet. Slutligen formuleras forskningsproblemet för denna uppsats.

2.1 Bakgrund

Skolbiblioteken regleras i två lagstiftningar: skollagen och bibliotekslagen. I skollagen fastslås att elever i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek (SFS 2010:800). Skolbibliotek anges i bibliotekslagen som en del av det allmänna svenska biblioteksväsendet (SFS 2013:801). Vad "tillgång till skolbibliotek" innebär är inte definierat. Skolinspektionens tolkning är att det handlar om skolbibliotek som är bemannat minst 20 timmar i veckan (Pålsson 2017). Med den definitionen hade mindre än 40% av skoleleverna i Sverige tillgång till ett bemannat skolbibliotek 2022 (Läraryrket 2022). Det var stora skillnader mellan offentliga och fristående skolor samt mellan grundskolan och gymnasieskolan. I de kommunala gymnasieskolorna hade över 80% av eleverna tillgång till skolbibliotek, i fristående gymnasieskolor var siffran 15%. På kommunala grundskolor hade 33% av eleverna tillgång till ett skolbibliotek, medan 18% av eleverna på de fristående grundskolorna hade det (Läraryrket 2022).

2019 tillsatte Sveriges regering en utredning om stärkta skolbibliotek och läromedel, vars delbetänkande *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) presenterades i januari 2021. Delbetänkandet lämnade ett antal förslag till hur skolbiblioteken ska stärkas. Utredningen föreslår bland annat att:

Skollagen ska definiera att skolbibliotek ska vara en gemensam och ordnad resurs med ett utbud av digitala och analoga medier som ska präglas av allsidighet och kvalitet och ställas till elevernas och lärarnas förfogande.

Skolbibliotekets syfte ska vara att främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.

Det ska framgå av skollagen att skolbibliotek ska vara bemannade. Huvudmannen ska sträva efter att i första hand anställa personal som har en examen inom biblioteks- och informationsvetenskap.

Det ska tydliggöras i läroplanerna att rektor ska ansvara för att samarbetsformer utvecklas mellan skolbibliotekarier och lärare.

Skolbiblioteket i första hand ska finnas på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl kan skolbiblioteksverksamheten i stället organiseras genom att skolan samverkar med ett folkbibliotek eller med ett skolbibliotek på en annan skolenhet. Det gäller om biblioteket ligger i skolans direkta närhet eller om skolan har få elever

Regeringen 2021

Fackförbundet DIK har länge drivit frågor om skolbibliotekens förutsättningar som en del i sitt fackliga arbete för skolbibliotekariernas arbetsvillkor och har lämnat remissvar samt uttalat sig om utredningen (DIK 2021). DIK:s ordförande Anna Troberg menar att delbetänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) ger förslag som är viktiga steg i rätt riktning men att det också behövs politisk vilja och agerande för att de ska bli verklighet (DIK 2021). DIK menar också, i sitt remissvar, att det är viktigt att förslagen genomförs som en helhet för att få önskad effekt (DIK 2022b). Det har framförts kritik mot den förra regeringens långsamma hantering av skolbiblioteksfrågan och motvilja att se de möjligheter ett bemannat skolbibliotek ger till barn och elever (Troberg och Nord 2022b) och mot den nuvarande regeringens otydliga hållning i frågan (Eriksson 2023). Nuvarande skolminister Lotta Edholm från Liberalerna undviker att svara på om några lagförändringar som stärker skolbibliotekarieprofessionen kommer ske, trots att hennes parti lovat det innan valet (Eriksson 2023).

Skolbibliotekens förutsättningar är ett återkommande debattämne inom biblioteksvärlden. Fackförbundet DIK är drivande i frågan och lyfter bland annat vikten av att ha bemannade skolbibliotek med fackutbildade skolbibliotekarier (Troberg och Nord 2022b). Det som lyfts i debatten om skolbibliotek är framför allt bemanningsfrågan, och att skolbibliotekarier måste få sin kompetens sedd och respekterad (Troberg och Nord 2022b; Lindquist 2022). Även skolbibliotekarieidentiteten lyfts i debatten. Det som framkommer är att skolbibliotekarieyrket är lågt i status, osynligt, och att skolbibliotekarier måste

kämpa för att skolbiblioteket ska få den centrala roll i skolans verksamhet som krävs för ändamålsenlighet och likvärdighet (Stigfur 2022a). Samtidigt förmedlas en bild av skolbibliotekarien som "magisk" och som en "hjälte". Till och med före detta skolminister Lina Axelsson Kihlblom, Socialdemokraterna, kallar skolbibliotekarien för "magiska" (Stigfur 2022b). Kritiker framhåller att denna glorifiering av yrket bara innebär att skolbiblioteken inte får tillräckligt med resurser. Att det är en förminskning och ett osynliggörande av skolbibliotekariers kompetenser och behov samt en form av härskarteknik (Berg Carlsson 2022; Haraldsson 2022). Även skolbibliotekens osynlighet lyfts i debatten, bland annat att skolbiblioteken i politiska dokument, exempelvis den nationella biblioteksstrategin, lyser med sin frånvaro, trots att strategin avhandlar just de områden som skolbiblioteken arbetar med (Berg Carlsson 2022).

Skolbibliotekets viktiga roll både i samhället i stort och i skolans pedagogiska verksamhet framhålls i forskningen. Kännetecknande för ett skolbibliotek är dess uppgift att stödja lärande och undervisning i skolan. Det som lyfts är skolbibliotekens två ben: läsfrämjande insatser samt utbildning i medie- och informationskunskap (Gärdén 2017; Limberg 2002; Limberg och Hampson Lundh 2013; Limberg, Hultgren och Johansson 2021; Pålsson 2017). Både svensk och internationell forskning visar att det finns en korrelation mellan välfungerande skolbibliotek och att elever presterar bättre inom läsning och informationssökning (Gildersleeves 2012; Limberg 2002).

Tidigare forskning visar dock att läsfrämjande ofta överskuggar arbetet med att främja informationskompetens, det är något som bland annat Gärdén skriver om (2017). Även DIK tar upp detta i sin rapport *"Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek"* En rapport om skolbibliotek, vad de ska vara bra för, vad som hotar dem och vad vi behöver göra för att ha dem kvar och kunna dra nytta av dem (2022b). DIK skriver att det i den rådande debatten om skolbibliotek är vanligt att sätta likhetstecken mellan skolbibliotek och barns läsning. Bland annat lyfts exempel från flera politiska partiers partiprogram och hemsidor, där skolbibliotekens roll ensidigt porträtteras som viktig för läsfrämjande och litteraturförmedling (DIK 2022b). I rapporten skriver DIK också att detta synsätt på skolbibliotekens roll medför risker. De risker som DIK identifierar är att om skolbiblioteken enbart ses som viktiga för läsning riskerar skolbibliotekarien att prioriteras bort till förmån för lärare. Detta eftersom lärare också har kompetens för att sköta det läsfrämjande uppdraget. En annan risk är att samarbetet mellan skolbibliotekarien och lärare påverkas negativt av ett minskat fokus på

informationskompetens. En tredje risk är att om skolbiblioteket reduceras till att endast syssla med läsning, blir också skolbiblioteket reducerat till en yta där det ska finnas ett antal böcker, vilket påverkar hur politiken prioriterar ekonomiska resurser till skolbiblioteket (DIK 2022b). I rapporten lyfts också en förändrad syn på läsning – att fysiska böcker enkelt kan bytas ut mot digitala – som något som medför risker för skolbibliotekens framtid:

Med ett sådant synsätt är skolbiblioteken hotade, inte bara av rena budgetskal, utan också av en förändrad syn på nyttan med dem. För att värna skolbibliotekens roll för skolan och samhället är det nödvändigt att vända den i dag alltför ofta ensidiga bilden på skolbibliotek som viktiga främst för läsning och läsfrämjande.

DIK 2022b, s. 12

DIK menar att det krävs åtgärder för att ändra synen på skolbibliotek från att handla om ”tysta rum och läslust” till att även handla om medie- och informationskompetens (MIK). DIK menar att det som behövs är att bibliotekspersonalen blir en tydligare del av skolans pedagogiska team (DIK 2022b, s. 36). Även Stefan Pålsson (2017) framhåller skolbibliotekens viktiga roll för att arbeta för ökad informationskompetens. I kapitlet ”Skolbiblioteken. En lagerlokal eller pedagogisk resurs?” I *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering* av Fichtelius et al (2017) skriver han om detta. I ett samhälle där informationsflödet ständigt pågår och den dagliga tillgången till information är mycket större än den någonsin varit, ställs också nya krav på människors läsförmåga, menar Pålsson (2017). Den digitala läsningen kräver inte bara att man kan kritiskt läsa text, utan också bild, ljud och film. Den kräver också att läsaren är medveten om de algoritmer som påverkar vilka resultat man får vid sökning i diverse sökmotorer. Alltså att källkritiken måste utvecklas till att också innebära sökkritik (Pålsson 2017). Detta är något som även Skolinspektionen tar upp i rapporten *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs* (Skolinspektionen 2018). Olof Sundin för ett liknande resonemang i kapitlet “Den pedagogiska bibliotekarien: från källkritik till källtillit” i *Bibliotekarier i teori och praktik: Utbildningsperspektiv på en unik profession* av Hanson och Wisselgren (2018). Där skriver Sundin att dagens skolbibliotekarier har mycket mer att täcka in när det gäller informationssökning och källkritik. Detta på grund av att elever har tillgång till en otroligt stor mängd digitala resurser. Detta syns även i läroplanen, där källkritik och informationssökning getts en större roll (Sundin 2018). Algoritmer och den data människor förser dem med, göder parallella

informationsuniversum som formats i samhället och som människor lever i, menar Sundin. Han uttrycker en oro att demokratin som bygger på delaktighet och samtal riskerar att urholkas på grund av dessa parallella informationsuniversum (Sundin 2018). Både Pålsson, Sundin och Skolinspektionen framhåller att skolan, framför allt skolbiblioteket, har en väsentlig roll i att utrusta elever med kunskap om algoritmer och att främja käll- och sökkritik (Pålsson 2017; Skolinspektionen 2018; Sundin 2018). Pålsson lyfter dessutom att för att lyckas med det krävs skolbibliotek som är bemannade med utbildade skolbibliotekarier (Pålsson 2017).

2.2 Forskningsproblem

I debatten som pågår om skolbibliotek är det tydligt att många tycker att skolbibliotek är viktigt och att skolbibliotekarier behövs. Det finns högt ställda förväntningar på skolbibliotek och skolbibliotekarier, inte minst i kriterierna för utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”. Samtidigt har färre än hälften av landets grundskoleelever tillgång till skolbibliotek med minst en halvtidsbemanning. Skrivningarna i lagen om skolbibliotek är otydliga och det saknas nationella riktlinjer och krav på vad ett skolbibliotek ska vara. Utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” tycks delvis fylla det behovet idag. Men det ger även upphov till vissa frågor. Till exempel om ett fackförbund ska dela ut priser och om det kan leda till konkurrens mellan fackförbundets egna medlemmar. Dessutom är det i längden bibliotekarier som ställer krav på vad ett välfungerande skolbibliotek ska vara, eftersom det är arbetstagarorganisationen för bibliotekarier som står bakom denna utmärkelse. Det leder till frågan hur en sådan utmärkelse påverkar skolbiblioteken och skolbibliotekariernas förutsättningar och vad utmärkelsen egentligen innebär för skolor som får den? Det är några av frågorna som fått mig att vilja fördjupa mig i just detta ämne.

3. Syfte och forskningsfrågor

3.1 Syfte

Förväntningar på och förutsättningar för skolbibliotek är ämnet för denna uppsats. Uppsatsen kommer med utgångspunkt i fackförbundet DIK:s utmärkelse ”Skolbibliotek i världsklass” undersöka vilken bild som förmedlas av vad ett välfungerande skolbibliotek är och därigenom vilka förväntningar som finns på skolbibliotekens verksamhet och skolbibliotekaryrket. Det jag vill ställa det mot är hur det på lokal nivå, i verksamheterna, faktiskt ser ut. Vad upplever skolbibliotekarierna och skolledarna att de har för förutsättningar? Min hypotes är att det finns en diskrepans mellan förväntningar och förutsättningar och det jag vill undersöka är om det stämmer och till vilken grad. Utmärkelsen ”Skolbibliotek i världsklass” blir intressant i sammanhanget eftersom det har inspirerat en debatt om vad ett skolbibliotek i världsklass faktiskt är och ska vara, vad ett fackförbund för bibliotekarierna ska syssla med och vad det innebär för skolbiblioteksvärlden i stort att ett fåtal skolbibliotek blir prisade. Detta är särskilt intressant när DIK nyligen beslutat om att pausa sina utmärkelser. Syftet med uppsatsen är att få insikter i vad utmärkelsen ”Skolbibliotek i världsklass” innebär för skolbiblioteken samt att ställa de förväntningar som finns på skolbibliotek och skolbibliotekarierna mot hur förutsättningarna ser ut, och i vilka sammanhang de krockar med varandra.

3.2 Forskningsfrågor

Utifrån ovanstående har följande forskningsfrågor formulerats:

1. Vilka förväntningar finns på vad ett välfungerande skolbibliotek ska vara - dels i kriterierna för ”Skolbibliotek i världsklass”, dels hos skolbibliotekarierna och skolledarna?
2. Vilka likheter och skillnader finns mellan förväntningar som framkommer i kriterierna för ”Skolbibliotek i världsklass” och i intervjuer med skolbibliotekarierna och skolledarna?
3. Hur reflekteras de förväntningar som finns på skolbibliotek och skolbibliotekarierna i deras faktiska förutsättningar?
4. Hur påverkar utmärkelsen ”Skolbibliotek i världsklass” förutsättningarna för skolbibliotek och skolbibliotekarierna?

4. Tidigare forskning

I följande avsnitt redogörs för relevant tidigare forskning. Det finns mycket forskning som rör skolbibliotek, därför har jag valt att redogöra för de områden jag anser relevanta för min uppsats. Jag har valt att fokusera på fyra områden: skolbiblioteket och skolbibliotekariens roll, skolbibliotekspolitik, utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning*, samt skolbiblioteksutmärkelser. Det sistnämnda är ett område där det inte finns så mycket forskning. Jag har sökt både efter forskning som specifikt rör utmärkelser för skolbibliotek, och andra offentliga verksamheter. Jag har även sökt efter forskning som rör kvalitet och hur det mäts inom biblioteksverksamheter.

4.1 Skolbiblioteket och skolbibliotekariens roll

Återkommande i tidigare forskning är att skolbibliotekarieyrket kan beskrivas som osynligt och ensamt. Bibliotekarier vittnar om en yrkessituation där mycket kraft går åt till att förklara och synliggöra vad skolbibliotekarieyrket faktiskt innebär och hur skolbiblioteket kan användas i utbildningen. Det finns en problematik kring att lärare och skolledare har låg kunskap om skolbibliotekarieyrket och skolbibliotekets betydelse för den pedagogiska verksamheten (Centerwall 2022; Elkins 2018; Gärdén 2017; Skolinspektionen 2018). Samtidigt lyfts samarbete mellan skolbibliotekarier, lärare och skolledare som avgörande för välfungerande skolbibliotek (Limberg 2002; Gärdén 2017; Skolinspektionen 2018). Att en skolbibliotekarie är på skolan större delen av dagen och ges förutsättningar för samplanering lyfts som viktiga delar för att få till ett bra samarbete (Heimer och Staub Halling 2022). Att skolledarens förhållningssätt till skolbiblioteket är väsentligt för dess villkor och verksamhet framgår i både svensk och internationell forskning (Limberg 2002; Limberg, Hultgren och Johansson 2021). De skolor som bedriver skolbiblioteksverksamhet av hög kvalitet tenderar att också ha en rektor som stödjer och uppmärksammar skolbiblioteket, exempelvis genom ekonomiska resurser till personal, medier och lokaler men framför allt om rektorns hållning och attityd till skolbiblioteket och de som arbetar där (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). En faktor som lyfts som försvårande för samarbete är att det finns olika utgångspunkter och syn på kunskap mellan bibliotekarier och lärare, samt att ett stort ansvar faller på bibliotekarien att samarbetet ska fungera, vilket genererar frustration (Limberg 2002).

Ett genomgående tema i tidigare forskning är mer eller mindre explicit frustration. Kungliga biblioteket släppte 2017 en forskningsöversikt med titeln *Skolbibliotekets roll för elevers lärande*, författad av Cecilia Gärdén. Syftet med översikten var att sammanfatta det aktuella kunskapsläget kring skolbibliotek och den undersöker nationell och internationell forskning om skolbibliotek mellan 2010 och 2015 (Gärdén 2017). I den beskriver Gärdén hur frågan som ställs av artikelförfattare, skolbibliotekarier och forskare är: hur många fler undersökningar krävs för att visa att skolbiblioteken spelar roll? (Gärdén 2017). Som tidigare nämnt är medvetenheten låg bland skolledare och lärare, även på skolor med välfungerande skolbiblioteksverksamhet (Pålsson 2017). Samtidigt skulle avsaknaden av skolbibliotek innebära en försämrad tillgång till läsfrämjande aktiviteter för eleverna och för lärarna skulle det innebära att de inte får tillgång till informationsresurser eller pedagogiska insatser från skolbiblioteken (Pålsson 2017).

Bristfällig bemanning är ett problem som återkommande lyfts i tidigare forskning och har beskrivits som en "ständig sten i skon" för skolbibliotekarieprofessionen (Thomas 2013, s. 8). Kungliga biblioteket har gjort en tolkning att skolbibliotek ska ha minst 20 timmars bemanning för att uppfylla lagens intentioner (Pålsson 2017). Lärarstiftelsen släppte 2022 rapporten *Biblioteksdöden* där det framgår att inte ens 40% av skolelever i Sverige har tillgång till ett bemannat skolbibliotek (Lärarstiftelsen 2022). I rapporten om skolbibliotek från DIK framkommer att bristen på bemannade skolbibliotek även är uppenbar på de största skolorna, och att det finns många mindre skolor med välbemannade skolbibliotek. Det visar att tillgång till bemannade skolbibliotek inte bara är en fråga om olika förutsättningar vad gäller elevantal, det är en prioriteringsfråga (DIK 2022b). Rapporten konstaterar med detta att "utan skarpa krav är risken stor att skolbiblioteket prioriteras bort" (DIK 2022b, s. 36).

Andra åtgärder, utöver skarpa krav, som lyfts för att komma till bukt med den bristande bemanningen är bland annat att bemanningen behöver granskas och åtgärdas och att skolbiblioteken behöver bli föremål för nationella utvecklingsinsatser och stimuleringsåtgärder för att komma upp i en godtagbar standard (Thomas 2013). Bemanningsproblematiken handlar om detta, men också om att skolbibliotekets ställning i en skola ofta är personbundet till en enskild bibliotekarie (Centerwall 2022). Denna personbundenhet innebär en stor skörhet,

bland annat genom att skolbiblioteksverksamheten ofta får starta om när en skolbibliotekarie slutar och en ny börjar (Centerwall 2022).

Bristande ekonomiska resurser till skolbiblioteken är ytterligare ett återkommande ämne i tidigare forskning (Gärdén 2017; Pålsson 2017; Skolinspektionen 2018). Att resurser till skolbiblioteket dras ner eller hålls på en konstant låg nivå så att verksamhet blir svår att bedriva beskrivs av Centerwall som minimering (Centerwall 2022). Denna minimering innebär att biblioteket riskerar att förlora sitt värde men också att andra betydelsefulla strukturer i skolan begränsas - exempelvis professionsövergripande samverkan (Centerwall 2022). Att skolbiblioteken inte får tillräckligt med resurser och skolbibliotekarierna inte får stöd innebär också att skolbibliotekarierna inte fullt ut kan utöva sina yrkesroller. Detta hänger även ihop med den låga medvetenheten och förståelsen för skolbibliotekariernas specifika kompetenser (Centerwall 2022). Forskningen visar alltså att det som behövs är både ökad medvetenhet och ökade resurser (Centerwall 2022; Pålsson 2017).

4.2 Skolbibliotekspolitik

Skolbiblioteken har inte ett eget politikområde, utan rör sig inom två politikområden: kulturpolitik och skolpolitik. Skolbiblioteken befinner sig i vad som kan kallas skärningspunkten mellan dessa områden, i ett mellanförskap eller en dubbel tillhörighet (Centerwall 2022; Hansson et al 2018; Limberg och Hampson Lundh 2013; Lärarstiftelsen 2022; Pålsson 2017; Thomas 2013). Enligt många forskare gör denna dubbla tillhörighet att det är otydligt var det politiska ansvaret för den samlade skolbibliotekspolitikerna ligger. Denna vacklande hållning präglar villkoren för skolbiblioteken (Hansson et al 2018; Centerwall 2022; Limberg och Hampson Lundh 2013; Lärarstiftelsen 2022; Pålsson 2017). De olika politikområdena har olika fokus och därmed också olika syn på skolbibliotekens roll. Kulturpolitiken ser skolbibliotekens roll som viktig för att främja läsning och intresse för litteratur medan utbildningspolitiken framhåller skolbibliotekens pedagogiska roll (Pålsson 2017; Thomas 2013). Detta blir särskilt intressant vid en undersökning av en utmärkelse som "Skolbibliotek i världsklass" eftersom det delas ut av fackförbundet DIK, som organiserar de som arbetar inom kultursektorn.

Skolbibliotek har länge varit ett kommunalt ansvar och förutsättningarna för landets 290 kommuner ser väldigt olika ut, vilket också innebär att villkoren för kommunala verksamheter ser väldigt olika ut (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Kommunerna bestämmer själva hur de vill organisera sin verksamhet.

Skolan kan ligga under en barn- och ungdomsnämnd eller en utbildningsnämnd. Biblioteken kan ligga under dessa nämnder eller under en kultur- och fritidsnämnd. Därför är det viktigt att förstå kommunernas förutsättningar för att förstå skolbibliotekens förutsättningar (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Trots att skolbiblioteken, liksom skolan, är föremål för viss statlig styrning, sker de huvudsakliga förhandlingarna om skolbiblioteken alltså på kommunal nivå och handlar oftast om ekonomiska frågor (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Att förstärka resurserna till skolbiblioteken, till exempel för att följa förslagen i delbetänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) skulle innebära stora kostnader på kommunnivå och på grund av de stora skillnaderna kommuner emellan ser förutsättningarna för en sådan resursfördelning väldigt olika ut i landet.

Det finns omfattande kritik mot att det i skollagen respektive bibliotekslagen finns skrivningar om att alla elever "ska ha tillgång till" ett skolbibliotek, men att innebörden av detta förblir otydlig och en tolkningsfråga (Limberg, Hultgren och Johansson 2021; Lärarstiftelsen 2022; Pålsson 2017; Thomas 2013). Lagen specificerar ingenting vad gäller verksamheter, personal eller andra resurser. Inte heller vems ansvar det är att tillgodose tillgången är tydligt i lagstiftningen (Limberg, Hultgren och Johansson 2021; Lärarstiftelsen 2022; Pålsson 2017; Thomas 2013). På Skolinspektionens hemsida finns en flik med frågor och svar. En av dessa är "Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek?" Skolinspektionens svar på detta lyder: "Det finns inga krav på hur många volymer ett skolbibliotek ska innehålla. Det är däremot viktigt att skolbiblioteket kan användas i den dagliga undervisningen" (Skolinspektionen 2020). I detta nämns inte ens bemanning av skolbiblioteket, endast volymer som skolbiblioteket ska innehålla. De otydliga skrivningarna i lagstiftningen innebär att skolbibliotekarien behöver arbeta proaktivt med att marknadsföra och "lobba" för skolbibliotekets betydelse gentemot kollegor och beslutsfattare men även ett stort handlingsutrymme för en skolbibliotekarie att forma verksamheten (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Skrivningen i lagen har gett upphov till frågeställningar om vad som egentligen kan räknas som ett skolbibliotek. Boksamlingar utspridda på olika ställen i skolan, datorer med internettillgång, regelbundna besök på kommunens bibliotek - kan det räknas in i skrivningen "tillgång till skolbibliotek"? Enligt Skolinspektionens tolkning ska eleverna ha tillgång till bibliotek i eller i nära anslutning till sin skola så att de regelbundet kan använda biblioteket och dess medier för sin utbildning. Biblioteket ska vara

anpassad till elevernas behov och erbjuda medier i olika format och genrer för att främja språkutveckling, lärande och läsande (Limberg och Hampson Lundh 2013).

4.3 Utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning*

Utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) nämns i nyare litteratur om skolbibliotek. Bland annat ser Limberg, Hultgren och Johansson (2021) den som en del av ett mer och mer framträdande synsätt i biblioteksdebatten, nämligen att skolbibliotekariens professionella kompetenser framhävs som särskilt relevanta för skolan och att en skola utan bibliotekarie saknar dessa kompetenser (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). I utredningen föreslås att varje huvudman ska sträva efter att anställa fackutbildade skolbibliotekarier, vilket enligt Limberg, Hultgren och Johansson (2021) skulle vara en intressant utveckling för skolbiblioteksverksamheten.

Det finns ett fåtal masteruppsatser som berör *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3). Jonna Bruce gör i sin uppsats *Vem ska jobba på skolbiblioteket?* (2021) en politisk diskursanalys av *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3). Syftet med uppsatsen är att undersöka hur politiska argument avseende bemanningen i skolbibliotek är uppbyggda i utredningen samt vilka konsekvenser de får i ett skolbibliotekssammanhang. Det vill säga hur politiska argument kan påverka aktörer att agera på ett eller annat sätt och vilken påverkan det får på skolbibliotekens ställning i samhället (Bruce 2021). Resultatet av undersökningen visar att det har gjorts försök till att stärka skolbiblioteken, men "när det kommer till synliggörandet och uppvärderandet av skolbibliotekarierna har utredarna dessvärre missat målet" (Bruce 2021, s. 55).

I Maja Toresands masteruppsats *Skolbibliotekets roller och kännetecken* (2021) görs en diskurs- och argumentationsanalytisk undersökning av *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) i syfte att klargöra vilka argument och diskurser som går att urskilja i utredningen gällande skolbibliotekens kännetecken och roller (Toresand 2021). Toresand identifierar fyra diskurser om skolbibliotekets roller och kännetecken. De är: diskursen om eldsjälén, diskursen om kraften och oasen, diskursen om ledarskap samt diskursen om osynlighet och frustration (Toresand 2021). Mycket av det som Toresand skriver om är relevant för min undersökning, framför allt diskurserna om eldsjälén, ledarskap och osynlighet och frustration. Diskursen om eldsjälén handlar om hur skolbibliotekarierollen kräver en person "som inte ger upp, som har en stor mängd social kompetens och som kan

använda entusiasm och humor för att engagera både lärare och elever” (Toresand 2021, s. 70). Skolbibliotekarien ska dessutom lägga tid på att marknadsföra sin verksamhet och bygga upp nätverk för att hitta samarbetspartners (Toresand 2021). Diskursen om ledarskap handlar till stor del om att lärare och rektorer behöver vara mentorer eller bundsförvanter för att skolbibliotekarien ska få en naturlig plats i skolans pedagogiska arbete. Rektorns roll beskrivs som särskilt avgörande och Toresand skriver att rektorn kan vara antingen en bromskloss eller en raket. De varierande inställningar som finns bland rektorerna beskrivs som en försvårande faktor för likvärdiga skolbibliotek (Toresand 2021). Diskursen om osynlighet och frustration handlar om att trots att det finns en mängd forskning om fördelarna med skolbiblioteken för skolan, når de nästan bara som söker upp den. Detta leder till att skolbiblioteket fortsätter att nedprioriteras, det ses som en bonus snarare än en nödvändighet (Toresand 2021).

4.4 Skolbiblioteksutmärkelser och att utvärdera skolbibliotek

Det finns relativt lite forskning gällande hur priser och utmärkelser likt “Skolbibliotek i världsklass” påverkar skolbibliotekens förutsättningar, vilket ökar relevansen för min undersökning. “Skolbibliotek i världsklass” lyfts som ett exempel på hur DIK identifierat att avsaknaden av skolbibliotek är ett problem, lyfter bibliotekariers professionella kompetens samt opinionsbildar för stärkta skolbibliotek (Limberg och Hampson Lundh 2013). Det lyfts även som något som kan vara till hjälp som en riktlinje för utvecklings- och uppföljningsarbete (Heimer och Staub Halling 2022).

En del forskning använder utmärkelsen som hjälp för att göra urval av skolbibliotek att studera. Ulrika Centerwall använder “Skolbibliotek i världsklass” för att göra urval av informanter till sin avhandling, där listorna över de bibliotek som fått utmärkelsen fungerat som vägledning för att hitta skolbibliotek som fungerar ändamålsenligt (Centerwall 2022). Hon skriver även att det låga antalet skolor som söker utmärkelsen är en indikation på att skolor i Sverige inte kan driva ändamålsenliga skolbibliotek (Centerwall 2022). Även i Edit Djurbergs masteruppsats *INTE ÄNNU ETT GOTT EXEMPEL - En kvalitativ undersökning av skolbibliotekets ändamålsenlighet med hjälp av metoden grundad teori* (2021) används “Skolbibliotek i världsklass” för att göra urval av skolbibliotek att undersöka. Djurbergs uppsats handlar om vilka ändamålsenliga aspekter som är viktiga för en fungerande skolbiblioteksverksamhet och vad fokus bör ligga på utifrån ett likvärdighetsperspektiv (Djurberg 2021). Det som är intressant i

uppsatsen är att Djurberg upptäcker att de medverkande skolbibliotekarierna, som alla fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”, inte arbetade på likartade sätt (Djurberg 2021). Givetvis fanns några saker som förenade arbetssätten, men mycket skiljde dem åt. Bland annat att alla i undersökningen inte arbetar med medie- och informationskunskap själva utan förlitar sig på lärarnas kompetens, men också att många hade svårt att nå fram till lärare för samarbete och gemensam planering. Dessutom skiljde sig arbetet med biblioteksplaner åt mellan informanternas arbetsplatser (Djurberg 2021).

Även internationellt finns det priser för skolbibliotek. American Association of School Librarians (AASL) delar årligen ut priset “National School Library of the Year Award”, där ansökande skolbibliotek ska uppfylla ett visst antal kriterier och där en vinnande skola väljs (AASL 2023). School Library Association (SLA) delar ut “School Librarian of the Year” som prisar en skolbibliotekarie i grundskolan och en i gymnasieskolan (SLA 2023).

Det finns även viss internationell forskning vad gäller utvärdering av skolbibliotek. Lee och Klinger skriver om hur utvärdering av skolbiblioteksverksamheter kan fungera som ett sätt för skolbiblioteken att demonstrera och definiera varför de behövs och är värdefulla, eller nyttiga (Lee och Klinger 2011). Även Cynthia Keller (2018) menar att utvärdering och analys av skolbibliotek är ett sätt att strategiskt planera för utveckling och förbättring av verksamheten. Utvärderingsprocessen kan vara ett verktyg för bibliotekarier och andra för att förespråka skolbiblioteken (Keller 2018). I Kanada har nationella standarder för skolbibliotek som gäller bland annat bemanning och bestånd tagits fram, som biblioteken sedan blir utvärderade gentemot. Det Lee och Klinger framhåller är dock att sådana standarder, som är statiska till sin natur, inte nödvändigtvis är de bästa verktygen för att utvärdera skolbibliotek. Detta eftersom det finns stora skillnader mellan skolorna. Generella standarder, menar Lee och Klinger, saknar kontext och baseras på en idealbild av vad ett skolbibliotek ska vara, som sällan kan uppnås i praktiken. Kontexten är alltså avgörande för hur skolbiblioteken kan fungera, och det går inte att utvärdera skolbiblioteken utan att ta hänsyn till den (Lee och Klinger 2011).

Det finns idag mycket forskning om hur skolbibliotek bidrar till lärande och vilken roll skolbiblioteken ska ha i skolan. Det saknas dock forskning om utmärkelser likt “Skolbibliotek i världsklass” samt vad kvalitet är inom skolbiblioteksverksamhet. Därför vill jag med min uppsats bidra till det informations- och biblioteksvetenskapliga fältet på det området.

5. Teoretiska perspektiv och nyckelbegrepp

Det teoretiska ramverk jag använder mig av är hämtat från Carol Bacchis analysstrategi “What’s the problem represented to be”. I detta avsnitt presenteras Carol Bacchi och hennes analysverktyg. Vidare ges en redogörelse för maktbegreppet, diskursanalys samt begreppen problematisering och styrningsmentalitet. Avslutningsvis ger jag en kort sammanfattning samt redogör för hur jag planerar att applicera teorin på mitt material.

5.1 “What's the problem represented to be?”

I denna undersökning använder jag mig av Carol Bacchis analysstrategi “What’s the problem represented to be”, som förkortas WPR och även kallas för WPR-analys. Carol Bacchi är professor emerita vid University of Adelaide. Hennes forskning rör sig inom forskningsfälten feministisk politisk teori, policyteori, mobilitetsstudier och medborgarskap. Hon är mest känd för att ha utvecklat den analytiska strategin WPR, som jag använder i min uppsats. De verk som hon är mest känd för är *Analyzing Policy: What's the Problem Represented to be?* (2009) som introducerar WPR som analysverktyg, samt *Poststructural Policy Analysis: A Guide to Practice* (2016) som är skriven tillsammans med Susan Goodwin och som ger exempel på hur WPR kan appliceras (The University of Adelaide u.å.).

WPR är en form av maktkritisk policyanalys som bygger på den franska filosofen och idéhistorikern Michel Foucaults maktförståelse. Centrala begrepp, utöver makt, är diskurs, problematisering och styrningsmentalitet (Bacchi och Goodwin 2016). Detta utgör även en del av min metod. Det teoretiska ramverk som WPR bygger på och som redogörs för i detta avsnitt utgör de teorier jag baserar min analys på. I redogörelsen som följer utgår jag huvudsakligen från Bacchis tolkning av Foucault.

5.1.1 Maktbegreppet

WPR bygger på ett teoretiskt ramverk som är influerat av poststrukturalism och Foucault. Den foucauldianska maktförståelsen är därför central i WPR som analysverktyg. Foucault ser makt som något som görs, något som produceras, snarare än ett ting som innehas av vissa individer (Bacchi och Goodwin 2016). Makt är, enligt Foucault, det som tillskrivs till en viss situation i ett givet

sammanhang. Därför blir det relevant att prata om maktförhållanden snarare än makt (Bacchi och Goodwin 2016). Detta sätt att se på makt innebär också att man ser maktförhållanden som något som producerar saker. Maktförhållanden producerar den bild av verkligheten som är gällande i ett samhälle (Bacchi och Goodwin 2016). WPR fokuserar på relationer, situationer och fenomen som skapar "problem". WPR står i kontrast till det konventionella sättet att se på policydokument, som något som handlar om existerande "problem". WPR ser i stället policy, liksom makt, som något som producerar "problem", subjekt och objekt. Därför är maktförhållanden och policydokument tätt sammankopplade (Bacchi och Goodwin 2016). Förhållandet mellan makt och kunskap är också centralt i denna typ av policyanalys. Den foucauldianska förståelsen av kunskap är att kunskap inte är sanning, utan det som accepteras som sanning. Makt och kunskap är därför förenade i diskurser. Maktförhållanden vid en given situation underbygger vissa diskurser, och diskurser används för att upprätthålla vissa maktförhållanden (Bacchi och Goodwin 2016).

5.1.2 Diskurs

Diskursanalys utgår från föreställningen att hur man uppfattar företeelser runt omkring sig varierar mellan epoker och samhällen. Språk och språkanvändning är centralt för all diskursanalys (Boréus 2011). Kritisk diskursanalys, starkt förknippad med Norman Fairclough, utgår från språkliga praktiker. Alltså att det är hur vi talar och skriver om saker som påverkar andra sociala praktiker i samhället och att diskurs är en språklig praktik (Boréus 2011). Poststrukturalism är i många avseenden förknippad med den typ av diskursanalys som fokuserar på det språkliga. Foucault ser dock diskurs snarare som en praktik, inte som ett språk som ett subjekt använder sig av (Bacchi och Goodwin 2016). Inom WPR-analysen förstås diskurser som socialt konstruerade former av kunskap som sätter gränser för vad som är möjligt att tänka, skriva eller säga om ett givet objekt, praktik eller ämne, och fokuserar inte på språkmönster, retorik eller kommunikation (Bacchi och Goodwin 2016).

5.1.3 Problematisering

Ett nyckelbegrepp inom WPR-analysen är problematisering. Begreppet kan användas dels för att beskriva kritisk analys: att ifrågasätta någonting, dels kan det användas för att beskriva produkterna av statlig praxis: hur olika frågor problematiseras (Bacchi och Goodwin 2016). Foucault beskriver sin analysmetod,

som han kallar "thinking problematically", som att undersöka ett problem utifrån hur det är ifrågasatt, analyserat, klassificerat och reglerat under specifika tidpunkter och förhållanden (Bacchi och Goodwin 2016). Problematisering är således att analysera hur särskilda fenomen blir till "problem". Dessa fenomen som man analyserat blir problematiseringar, som blir fokus för analys och undersökning (Bacchi 2012). Inom de flesta politikområden skrivs inte ordet "problem" ut. Dock, menar Bacchi, problematiserar all politik och alla policies de frågor som de tar upp. Problematiseringarna som har gjorts är dock implicita i förslagen som föreslås. Det är därför det är nödvändigt att börja med de förslag och lösningar som framkommer i en policy och sedan "arbeta baklänges" för att identifiera hur "problemet" representeras (Bacchi och Goodwin 2016).

Att studera problematiseringar innebär också att undersöka hur särskilda subjekt och objekt skapas. Bacchi menar att policies skapar särskilda typer av subjekt. Detta sker genom att diskurser och styrande skapar särskilda subjektpositioner, det vill säga att individer uppmuntras att vara en viss typ av människa eller göra en viss typ av saker. Detta är inte något som skapas av individen själv utan som är en produkt av makt och styrande. Ofta skapas dessa subjektpositioner genom att ställa olika kategorier mot varandra och genom påstådda motsatsförhållanden (Bacchi 2010; Bacchi och Goodwin 2016). Att uppmärksamma subjektivering utmanar föreställningen att människor har oföränderliga egenskaper. Det belyser också hur policies och styrande i allra högsta grad är involverade i att forma vad som är möjligt för "subjekt" att bli (Bacchi och Goodwin 2016).

På liknande vis skapas olika objekt, eller föremål. Dessa föremål skapas när begrepp eller kategorier antar en status av att vara förgivettagna och statiska, vilket gör dem stängda för kritisk granskning (Bacchi och Goodwin 2016). En poststrukturell syn på detta riktar uppmärksamheten mot processen som lett till hur dessa föremål skapats, snarare än att se dem som fasta och fixerade. De ses som "föremål för tanke" snarare än bara "föremål" (Bacchi och Goodwin 2016). Syftet är att demontera föremålen och se vilka maktförhållanden och diskurser som lett till att de skapats. Att studera problematiseringar möjliggör för forskare att observera hur både objekt och subjekt blir till och hur de kan framträda som "sanna" och "verkliga". Att undersöka sättet att tänka på subjekt och objekt på detta sätt ifrågasätter den förmodade fastheten hos det som tänks och gör det på så sätt möjligt att tänka annorlunda (Bacchi 2012; Bacchi och Goodwin 2016).

5.1.4 Styrningsmentalitet

Begreppet “governmentality”, myntat av Foucault, sätter samman orden “govern” och “mentality” och används för att hänvisa till olika sätt att tänka kring styrning (Bacchi och Goodwin 2016). Det kan översättas till styrningsmentalitet. Foucault ville med detta begrepp hitta ett sätt att förstå mentaliteten, tänkandet, som styrande gick ut på. Det bästa sättet att göra det på, menar Foucault, är att undersöka hur särskilda frågor förstås som “problem”. Kärnan i det Foucault ville få fram var grundantaganden som människor tog för givet och inte ifrågasatte, antaganden som behövdes för att vissa politiska förslag skulle verka vettiga och få stöd. Det som då blir intressant är frågor om “hur” snarare än “varför”, alltså hur det kan vara möjligt för vissa politiska förslag att bli verklighet (Bacchi 2010).

Foucaults idéer om styrningsmentalitet har lett till ett forskningsfält som kan beskrivas som analys av styrningsformer eller regerande. Detta forskningsfält har bidragit till ett nytt sätt att tänka vad gäller tidigare antagna kategorier och koncept inom policystudier. Framför allt tar den avstånd från teorier som baseras på statens och ideologins roll, och tittar i stället på vardagliga rutiner och praktiker som bidrar till skapandet av styrbara domäner och personer (Bacchi och Goodwin 2016). I stället för att undersöka styrning utifrån ett smalt institutionellt perspektiv undersöks i en foucauldiansk policyanalys alltså hela skalan av sociala kunskaper som ligger till grund för tänkandet i styrningspolitik. Foucaults term styrningsmentalitet används för att beskriva denna breda förståelse av hur styrning sker (Bacchi 2010).

Politiskt ordbruk kan ses som en form av styrningsmässig teknologi i och med dess roll i att göra politik tänkbart (Bacchi och Goodwin 2016). Genom att fokusera på problematisering kan de motiv som formar styrningsformer identifieras och hur dessa motiv producerar vissa typer av subjekt (Bacchi 2010). Detta hänger även ihop med Foucaults idé om makt som produktiv. Foucault argumenterar att makt inte ska ses som något repressivt, som hindrar människor från att göra saker, utan snarare att makt uppmuntrar människor att vara på ett visst sätt eller göra vissa saker. Därför påverkar maktrelationer människors subjektivitet och hur en person ser på sig själv. Och det är så, menar Foucault, styrning verkligen sker (Bacchi 2010). Begreppet styrningsmentalitet och det teoretiska ramverk som omgärdar det tillhandahåller ett verktyg för att ifrågasätta och undersöka problematiseringar i policydokument, politiska texter och andra styrdokument. Målet är alltid att

ifrågasätta förgivetta ganden om hur politik görs och hur man ska tänka kring politik (Bacchi och Goodwin 2016).

5.1.5 Sammanfattning

WPR-analysen breddar Foucaults agenda. I stället för att titta på tillfällen där praxis förändras och skapar debatt, är premissen för WPR att alla policydokument vilar på problematiseringar som kan studeras för att få tillgång till och studera det implicita system vi befinner oss i. Poängen är att utforska det system bestående av gränser och uteslutningar som vi praktiserar utan att vara medvetna om det (Bacchi 2010). Jag finner WPR som teoretiskt ramverk väldigt relevant för det jag undersöker i min uppsats. Det teoretiska ramverk som omgärdar WPR är applicerbart på mitt material då jag intresserar mig för vad som är uttalat och förgivettaget - diskurser. Jag vill även identifiera förväntningar hos mina informanter och i kriterierna jag undersöker, där jag anser att WPR-metodens användning av problematiseringar är relevant och applicerbart. Dessutom kommer jag i min undersökning in på frågor som rör styrning - både av skolan och av kommuner. Där blir begreppen makt och styrningsmentalitet, såväl som idéerna kring dem relevanta.

6. Metod, materialinsamling och urval

I detta avsnitt redogör jag för hur min materialinsamling har gått till, hur jag har gjort mitt urval och vilka avgränsningar jag har gjort. Vidare beskrivs vilka etiska aspekter som tagits hänsyn till. Avslutningsvis beskrivs WPR som metod och hur den kan förstås som en typ av textanalys, samt valet av intervju som metod och hur jag behandlar intervjuerna i uppsatsen.

6.1 Materialinsamling

Materialinsamlingen har gjorts främst via intervjuer. Det har skett genom att jag har skapat intervjufrågor, genomfört intervjuer med utvalda informanter, transkriberat intervjuerna och kodat intervjuerna. Material till textanalysen har hämtats från transkriberingen av intervjuerna samt kriterierna för utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

6.2 Intervju

Alvesson och Deetz (2022) menar att intervjuer är den mest gångbara metoden för kritisk forskning. De menar att det är svårt att bilda sig en uppfattning om människors föreställningar, åsikter och erfarenheter utan att faktiskt tala med dem. Intervjuer är centrala för många delar av samhällsvetenskaplig forskning och är den vanligaste forskningsmetoden inom kvalitativ inriktning (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). Intervjuer är ett sätt att samla kunskap om sociala förhållanden och få kunskap om “verkligheten” (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). En kvalitativ intervju är en sorts guidad konversation, där mening framkommer under samtalsgången och frågorna kan anpassas efter den unika intervjusituationen (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). Eriksson-Zetterquist och Ahrne menar att det inte finns några större skillnader mellan typer av kvalitativa intervjuer. Kvalitativa intervjuer utgår från några fasta frågor som intervjuaren sedan kan förhålla sig relativt fritt till (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). Jag utgick från det som kallas semistrukturerade intervjuer, där jag hade några formulerade frågor men kan anpassa intervjun mycket efter personen jag intervjuar. Det jag undersöker är inställningar och erfarenheter till ett visst fenomen, därför är kvalitativa intervjuer mest passande, till skillnad från exempelvis frågeformulär där det inte går att få samma argumenterande och djupgående svar. Dock framhålls av Alvesson och

Deetz (2022) att intervjusituationen påverkar vilka berättelser den intervjuade väljer att återge. Intervjun är kontextberoende, och intervjupersonen kommer att påverkas av saker som självzensur och politisk korrekthet. Intervjupersonerna bör inte ses som sanningssägare utan som politiskt medvetna aktörer, som kan ge informativa redogörelser (Alvesson och Deetz 2022).

Efter att intervjuerna genomförts transkriberade jag dem genom en kombination av Microsoft Words transkriberingsverktyg och att jag själv lyssnade på inspelningarna och gjorde korrigeringar i Words transkription. Efter transkriberingen identifierade jag ett antal kategorier som framkom i transkriptionerna. Att kategorisera materialet på detta sätt kallas kodning. Kodning innebär att identifiera delar av materialet som pekar på samma idéer, eller ger exempel på liknande fenomen (Gibbs 2017). Genom kodning identifieras delar av materialet, av texten, som handlar om samma sak. Dessa kategorier ges sedan namn och bildar då koder (Gibbs 2017). Att koda material är ett sätt att kategorisera materialet för att skapa ett ramverk av teman som analysen sedan kan utgå från. På detta sätt kan materialet undersökas på ett strukturerat sätt. Dessutom möjliggör det för en bredare analys då samband mellan koder och jämförelser mellan koder kan studeras (Gibbs 2017).

6.3 Urval och avgränsningar

Urvalet av informanter har skett i två steg. Först identifierade jag vilka skolor jag ville undersöka och därefter vilka individer på skolan jag ville intervjua. Jag har avgränsat mig till kommunala grundskolor i skånska kommuner. Jag ville intervjua både personer som arbetar på skolor som fått utmärkelsen och på skolor som inte fått det. Jag avgränsade mig till Skåne dels eftersom jag känner till Skåne som region, dels för att det är stora skillnader mellan kommunerna i Skåne. Jag kan därför få en bild av hur det ser ut i kommuner med olika förutsättningar och med olika politiska styren.

Min initiala tanke var att begränsa urvalet av skolor till en viss del av Skåne. Detta eftersom jag i en artikel i Helsingborgs dagblad funnit statistik över skolbibliotekstillgången i västra Skåne (Leijnse 2022). Detta var dock inte möjligt på grund av för få svarande potentiella informanter i kommunerna i västra Skåne.

Jag undersökte inte hur det ser ut i Lunds kommun. Detta av två anledningar. För det första har det i Lund redan pågått en diskussion om "Skolbibliotek i

världsklass”, som lett till att inga skolbibliotek sökte utmärkelsen 2021. Skolbibliotekarierna i Lund har därför på sätt och vis redan enats om en gemensam ståndpunkt vilket skulle kunna komma att påverka min undersökning. För det andra finns det etiska svårigheter för mig att undersöka Lund, anledningen till det redogör jag för i nästa avsnitt.

Jag har intervjuat skolbibliotekarier och skolledare. Skolledarens roll framhålls i forskningen som väldigt viktig för skolbibliotekets förutsättningar, därför ville jag intervjua skolledare. Eftersom det är skolbibliotekariernas situation jag vill undersöka var det ett självklart val att även intervjua skolbibliotekarier. Jag kontaktade rektorer och skolbibliotekarier på 26 skolor varav rektorer och skolbibliotekarier på sex skolor svarade. Av de åtta personer jag intervjuade var det fyra personer som delade arbetsplats med någon av de andra informanterna. Jag skickade ut förfrågan i omgångar. Jag utgick först från HD:s förteckning över skolbibliotekstillgången och kontaktade skolor i de kommuner som redovisades där. När det visade sig svårt att få svar utgick jag från förteckningen över skolor som fått utmärkelsen och kontaktade några av dem. Sedan kontaktade jag skolor som inte fått utmärkelsen från kommuner som är jämförbara i storlek med de jag skickat förfrågan till som fått utmärkelsen.

Jag intervjuade personer från tre skolor som fått utmärkelsen och fem skolor som inte fått det. Det finns alltså en spridning i erfarenhet av att söka och få utmärkelsen bland mina informanter. Svårigheten att få tag i informanter har gjort att det är något ojämnt fördelat mellan skolbibliotekarier och rektorer, samt mellan skolor som fått respektive inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”. Detta har också att göra med att skolledare i högre grad tackade nej till intervju än skolbibliotekarier.

Vid kvalitativa intervjuer vill man uppnå mättnad - det vill säga då man har intervjuat tillräckligt många för att kunna göra en adekvat analys av resultaten. Hur många intervjuer som krävs för att uppnå mättnad är något som inte går att bedöma på förhand, så antalet intervjuer jag behövde göra kom jag fram till genom att varva intervjuer med analys, och därefter bedömde jag behovet av fler intervjuer (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). Efter åtta intervjuer upplevde jag att jag uppnått mättnad.

Redovisningen av resultat görs delvis genom citat från intervjuerna. Citat är återgivna så som de sades vid intervjutillfället, med några språkliga ändringar som

har gjorts för att underlätta läsbarheten. Till exempel har upprepade ord tagits bort och ord som “liksom” har tagits bort där de påverkar läsbarheten.

6.3.1 Presentation av informanter

Informant 1

Rektor på en F-6 skola i en mindre kommun. Lärare i grunden. Skolan har omkring 300 elever. Skolan har inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 2

Skolbibliotekarie på en F-6 skola i en mindre kommun. Kandidatexamen inom bibliotek- och informationsvetenskap. Skolan har omkring 300 elever. Skolbiblioteket är ett integrerat skol- och folkbibliotek. Informanten har en tjänst på 20%. Skolan har inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 3

Skolbibliotekarie på en F-9 skola i större kommun. Masterexamen inom bibliotek- och informationsvetenskap. Skolan har omkring 500 elever. Informanten har en tjänst på 95%. Skolan har fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 4

Skolbibliotekarie på en 7–9 skola i en mindre kommun. Utbildad lärare i grunden men har också en masterexamen inom biblioteks- och informationsvetenskap. Skolan har omkring 500 elever. Informanten har en tjänst på 100%. Skolan har fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 5

Rektor på en F-6 skola i en mindre kommun. Lärare i grunden. Skolan har omkring 500 elever. Skolan har fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 6

Skolbibliotekarie på en F-9 skola i en medelstor kommun. Utbildad bibliotekarie. Skolan har omkring 450 elever. Informanten har en tjänst på 50%. Skolan har inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 7

Bibliotekspedagog på en 7–9 skola i en medelstor kommun. Utbildad lärare. Skolan har omkring 500 elever. Informanten har en tjänst på 50%. Skolan har inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

Informant 8

Rektor på en F-9 skola i en medelstor kommun. Lärare i grunden. Skolan har omkring 450 elever. Skolan har inte fått utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”.

6.4 Etiska aspekter

En viktig etisk aspekt relaterar till min position i relation till de jag intervjuar. Jag är politiskt aktiv i Lunds kommun, där jag bland annat är ledamot i kommunfullmäktige, kommunstyrelsen, kommunstyrelsens arbetsutskott samt ordförande för kommunstyrelsens arbetsgivarutskott. Jag har dessutom varit ledamot i barn- och skolnämnden, som har ansvar för skolbiblioteken i Lunds kommun, under en period samtidigt som jag arbetade med denna uppsats. Därför genomförde jag inte några intervjuer med anställda i Lunds kommun. Detta eftersom det kan uppfattas som att det finns en intressekonflikt mellan mig och de jag skulle intervjuas.

Ett moment i min undersökning som är centralt ur en etisk aspekt är intervjuerna. I intervjun blir informanterna ombedda att redogöra för sina upplevelser av sin arbetsplats, förutsättningarna för skolbiblioteket samt sina personliga åsikter. Detta kan av många anledningar vara känsligt. Därför har jag i största möjliga mån anonymiserat informanterna i uppsatsen. Fullständig anonymitet är inte möjligt att garantera (Vetenskapsrådet 2017), däremot har jag tagit bort informanternas namn, vilken skola de arbetar på samt vilken kommun de tillhör, vilket gör det väldigt svårt att identifiera dem. Materialet som jag har i min ägo – inspelningar samt transkriberingar av intervjuer – kommer att raderas efter att denna uppsats är inskickad och godkänd.

Vid intervjuer är det viktigt att den som intervjuas är informerad om att hen är föremål för forskning och att personen samtyckt till att delta samt att spelas in (Vetenskapsrådet 2017). När jag skickade ut intervjuförfrågan inkluderade jag information om hur personuppgifter hanteras i uppsatsen. Jag inkluderade även en skrivning om samtycke och att det kan tas tillbaka närsomhelst under intervjun. Informationsbrev med samtyckesinhämtning till informanterna återfinns i bilaga 2.

6.5 Analysmetod

Textanalys är en form av kvalitativ metod. Boréus (2011) skriver att texter “bidrar till att forma människors föreställningar om hur samhället är och borde var beskaffat” och att genom textanalys studerar vi det som bygger upp människors föreställningar av samhället (Boréus 2011, s. 131). Texter kan också studeras som uttryck för rådande föreställningar i ett samhälle (Boréus 2011), vilket gör textanalys en mycket passande metod för min undersökning. Materialet för textanalys väljs utifrån uppsatsens forskningsfrågor, och som guide i analysen av texten används analysfrågor (Boréus 2011). Det jag vill undersöka är vilka förväntningar som tar sig uttryck i kriterierna för “Skolbibliotek i världsklass” samt vilka förutsättningar och förväntningar som skolbibliotekarier och skolledare upplever. Analysfrågorna kommer att hämtas från WPR.

WPR kan beskrivas som ett sätt att analysera policy baklänges, genom att ta fasta på de lösningar som presenteras i policydokument och därmed identifiera vilket problem som framställs i policyn. Tanken är relativt enkel - det vi föreslår att göra åt något indikerar vad vi tycker ska förändras och därmed vad vi tycker att “problemet” är. Policy är en form av förslag till förändring och därför producerar de en viss representation av “problemet” policyn försöker åtgärda (Bacchi och Goodwin 2016). WPR som analysverktyg ifrågasätter bilden av att styrande organ ska lösa problem som finns “där ute”, som väntar på att bli adresserade. I stället fokuserar WPR på hur dessa styrande organ producerar “problem” och därigenom också producerar subjekt, objekt och platser. WPR som analysverktyg riktar uppmärksamheten mot denna produktion och frågar sig: vad är det som produceras? Hur produceras det, och med vilka effekter? (Bacchi och Goodwin 2016). Termen problemrepresentation är central i analysen, och analysens uppgift är att hitta de premisser som problemrepresentationen bygger på - genom att följa dess genealogi, och reflektera kring de praktiker och diskurser som upprätthåller dem och vilka effekter det får (Bacchi och Goodwin 2016). Detta görs genom analysverktygets sex inbördes relaterade analysfrågor (min översättning):

1. Vad är “problemet” i en specifik policy representerat att vara?
2. Vilka underliggande förutsättningar och antaganden finns i representationen av detta “problem”?
3. Hur har representationen av “problemet” blivit till?
4. Vad lämnas oproblematiserat i representationen av “problemet”? Vilka tystnader finns? Kan “problemet” konceptualiseras på ett annorlunda sätt?

5. Vilka effekter produceras av denna representation av "problemet"?
6. Hur och var har denna representation av "problemet" producerats, spridits och försvarats? Hur kan det störas eller bytas ut?

Det jag vill undersöka är vilka förväntningar som framkommer i kriterierna till "Skolbibliotek i världsklass". Genom att använda mig av WPR kan jag identifiera vilket "problem" som framställs. De "problem" som framställs i kriterierna kommer att säga något om vilka förväntningar som finns på skolbiblioteken att lösa dessa "problem". Därför är WPR som analysverktyg användbart i min undersökning, trots att det används på ett något okonventionellt sätt då jag inte undersöker någon policy utan intervjusvar och kriterier. Jag kommer inte att besvara samtliga frågor, utan fokusera på de som är mest relevanta för min undersökning. Fokuset kommer således att ligga på fråga 1, 2 och 4.

Målet med den första frågan är att titta på något som verkar självklart och öppna upp för ifrågasättande, och genom det finna en startpunkt för analysen (Bacchi och Goodwin 2016). Det är i denna första fas som en problematisering identifieras, det är här man börjar att arbeta så kallat baklänges. Att identifiera problematiseringen fungerar som en hävstång för resten av analysen (Bacchi och Goodwin 2016).

Med fråga två är syftet att undersöka hur problemrepresentationen är möjlig, genom att identifiera vilka förutsättningar, antaganden och diskurser som krävts för att problemrepresentationen skulle kunna bli till och upplevas som vettig. Det som undersöks är det som står i texten. Det är även här som det undersöks hur problemrepresentationen är konstruerad, det vill säga vilka koncept och binariteter bygger det på? Till sist är det även vid denna fråga som mönster identifieras bland flera problemrepresentationer - som kan tyda på inverkan av en viss styrningsmentalitet (Bacchi och Goodwin 2016).

Fråga 4 syftar till att uppmuntra en kritisk praxis av att tänka annorlunda. Målet är att destabilisera ett existerande problem genom att belysa tystnader, eller sådant som förblir oprobat, inom problemrepresentationen. Denna fråga möjliggör även för den som analyserar att vara påhittig - att kunna föreställa sig att ett problem är oprobat annorlunda. Denna fråga, som jämför olika problematiseringar och öppnar upp för att tänka annorlunda, bidrar till att identifiera den specifika kombination av praktiker och relationer som ger ett "problem" en viss form i ett specifikt sammanhang, och visar att olika sätt att tänka kan ge kontrasterande problematiseringar (Bacchi och Goodwin 2016).

7. Resultat och analys

Nedan följer resultatframställning och analys. De är sammanfogade till ett avsnitt eftersom de till stora delar går in i varandra. Efter att ha transkriberat intervjuerna genomförde jag en kodning av transkriptionerna för att identifiera gemensamma teman. Resultatet av kodningen är åtta kategorier som handlar om förväntningar på skolbiblioteken och skolbibliotekarierna (kategori 1, 2 och 3), förutsättningar för skolbiblioteken och skolbibliotekarierna (kategori 4, 5 och 6) samt hur utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" påverkar verksamheten (kategori 7 och 8). Kategorierna som jag identifierade är följande:

1. Vikten av läsning och fokus på läsfrämjande arbete
2. Samarbete och att skolbiblioteket ska vara en naturlig del av skolan
3. Förväntningar på skolbibliotekarierollen
4. Bemanning som förutsättning
5. Otydliga styrdokument och avsaknad av lagkrav
6. Politiska förutsättningar
7. Skolbibliotek i världsklass ett rättesnöre som stärker skolbibliotekarierollen
8. Skolbibliotek i världsklass en felriktad insats som skapar luftslott

Ur dessa kategorier samt i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" identifierade jag i sin tur fem problematiseringar, som jag i följande avsnitt kommer att redogöra för samt analysera med hjälp av de tre valda analysfrågorna från WPR:

1. Vad är "problemet" i en specifik policy representerat att vara?
2. Vilka underliggande förutsättningar och antaganden finns i representationen av detta "problem"?
3. Vad lämnas oproblematiserat i representationen av "problemet"? Vilka tystnader finns? Kan "problemet" konceptualiseras på ett annorlunda sätt?

Problematiseringarna jag identifierat är:

1. Att läsning går ner bland unga
2. Att bemanningen är låg på skolbiblioteken
3. Att skolbiblioteket inte är en naturlig del av skolan/ att det saknas samarbete
4. Att det saknas politiska förutsättningar för stärkta skolbibliotek
5. "Skolbibliotek i världsklass" som ett problem

Problem 1: Att läsning går ner bland unga

Samtliga informanter identifierade en sjunkande trend vad gäller läsning och läsförmåga hos barn och unga. De uttryckte att skolan, framför allt skolbiblioteket, har till uppgift att vända denna trend. Bibliotekarien beskrevs som någon som ska inspirera till läsning och kunna förmedla rätt litteratur till rätt person. Läsning lyftes som viktigt både för att eleverna ska uppskatta nöjesläsning och för att läsning bidrar till inläringen. Jag frågade en informant varför det är viktigt med läsning. Hen svarade att det är genom litteraturen och läsningen som eleverna kan hitta alternativa vägar i livet:

Men när jag tänker på de barnen vi har. Så är det viktigaste är att visa för dem att de kan faktiskt göra, kanske inte exakt vad de vill, men att man ändå kan... Man behöver inte sitta i kassan på Ica som mamma gör om man inte vill, man kanske vill det, men man behöver inte. Att det finns andra saker, att det finns mycket man kan välja på och det gäller att hitta rätt väg för att vara och en ska... nej men, utvecklas så långt det är möjligt och i allt det är ju läsningen en jätteviktig del. Så det är väl det på någon sorts... vad ska jag säga? Inte idealistiskt plan, men alltså övergripande att så för människan så är det viktigt att läsa litteratur

Intervju informant 8, rektor, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

En annan informant kom självmant väldigt snabbt in på att läsförmågan går ner hos unga och att det inte uppmärksammas nog:

Den krassa verkligheten är ju det här att vi har ett stort antal ungdomar som håller på att tappa sin läsförmåga och det är verkligen... Jag kan känna mig förtvivlad över att det inte är ett... liksom större alarmism ändå i samhället, inte för att jag är för alarmism. Men just när det gäller det här så tycker jag liksom att hållå nu får vi skärpa till oss

Informant 7, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

En rektor lyfte också det sjunkande läsintresset. Hen menar att en del av problemet är att föräldrar inte är engagerade i sina barns läsning och att de istället sätter en iPad i händerna på barnen:

Vi har extra lässatsningar i de yngre åren. Ja då är ju bibliotekariernas jobb ännu viktigare, för vi ser ju tyvärr att färre och färre och färre läser hemma för sina barn. Du, du läser inte, du sätter en padda i näven på dem i stället. Du tar inte vara på möjligheterna att göra det och vi ser det väl mer och mer på att eleverna är sämre och sämre i läsning tyvärr [...] Det här kräver ju precis som många gånger simningen gör. Det krävs ett samarbete, vårdnadshavare, skola. För vi kan inte få dem att simma genom att ha dem i vattnet 2, 3 gånger per termin. Utan det här kräver likadant med läsningen att... läs för de 10 minuter varje kväll. Men där har vi inte riktigt alla föräldrar med oss längre.

Informant 1, rektor, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Samtliga skolbibliotekarier som intervjuades vittnade om att läsfrämjande är det huvudsakliga fokuset i deras arbete. Detta är något som också framkommer i tidigare forskning, att arbetet med medie- och informationskompetens (MIK) ofta sker i skuggan av det läsfrämjande arbetet (Gärdén 2017). En skolbibliotekarie har börjat arbeta med kapprumsbibliotek - där hen går ut i kapprummen med en uppsättning böcker och träffar eleverna ett par stycken åt gången så att hen "träffar precis rätt så att vi kan hjälpa dem att utvecklas utifrån framför allt den nivån de befinner sig" (Informant 6, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"). Andra uppgav att de lägger mindre eller ingen tid alls på arbetet med MIK, delvis för att lärarna redan arbetar med källkritik. De som fått utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" uppgav alla att de arbetar med MIK, men det varierade hur mycket. De som inte fått utmärkelsen uppgav i mindre utsträckning att de arbetar med MIK.

I kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" finns flera kriterier som rör elevers läsning. Dessa är:

Skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stimulera elevernas läsutveckling och stärka deras språkliga förmåga. [...]

Skolbiblioteket verkar tillsammans med annan personal på skolan för att stärka hela skolans läskultur samt för att främja elevernas läsintresse såväl under skoltid som fritid. [...]

Skolbiblioteket har ett aktuellt och tillräckligt omfattande fysiskt mediebestånd, bestående av skön- och facklitteratur som svarar mot elevernas behov i undervisningen och elevernas intressen, som eventuellt kompletteras av ett digitalt bestånd

DIK u.å

Problemet som framkommer i svaren från informanter så väl som i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" är det sjunkande läsintresset hos unga. I denna problemrepresentation går det att utläsa underliggande antaganden om att läsning i

grunden är bra och att barn och unga borde läsa. Det går också att utläsa en frustration över digitala mediers intåg, som antas konkurrera ut läsningen. Det märks också på informanterna att sjunkande läsintresse ses som något nytt och att det behövs en ”återgång” till ett samhälle där barn läser. I representationen av problemet framgår också att informanterna är av åsikten att skolbibliotek är lösningen på problemet. Skolbiblioteket ses huvudsakligen som litteraturförmedlare i representationen av problemet.

Det finns en outtalad, men även till viss del uttalad, motsägelse mellan böcker och digitala medier. Några informanter säger det rakt ut: barnen läser antingen bok eller tittar på en iPad. I dessa uttalanden är det outtalat att det är bättre att läsa än att titta på en iPad. Vissa informanter pratar om att barn och unga inte läser och det är underförstått att andra saker konkurrerar ut läsningen. Det som inte sägs i dessa antaganden är att vad barnen gör på iPaden inte spelar roll - det är just skärmen som är det dåliga. Det nämns ingenting om digital läsning, ljudböcker, eller liknande. Läsning ses som en aktivitet som innebär att läsa en fysisk bok och att det är det skolbiblioteket ska tillhandahålla. Detta blir också intressant i och med att läsfrämjande tar plats på bekostnad av MIK. Den binära synen på att det är antingen böcker eller digitala medier gör att man riskerar att missa en stor samhällsutmaning: behovet av sök- och källkritik, som både Pålsson (2017), Sundin (2018), såväl som Skolinspektionen (2018) framhåller.

Problem 2: Att bemanningen är låg på skolbiblioteken

Barbro Thomas skriver att den bristfälliga bemanningen av skolbibliotek är en “ständig sten i skon” hos professionen (Thomas 2013, s. 8) och att det sedan 40-talet funnits en förhoppning om att skolbibliotekarieuppgiften ska ses som ett eget yrke och inte en bisyssla (Thomas 2013). Detta är något som samtliga informanter tog upp på ett eller annat sätt i intervjuerna. Framför allt lyftes att skolbibliotekarierna behöver ha heltidstjänster för att skolbiblioteket ska vara välfungerande. Vissa informanter sade rakt ut att det är det som krävs, medan andra uttryckte det i form av att det som saknas är tid, eller att i en “drömvärld” hade skolbibliotekarierna kunnat vara på plats måndag till fredag.

Att resurser dras ner på eller hålls på en konstant låg nivå refererar Centerwall till som minimering. Minimeringen leder till att skolbiblioteket riskerar att förlora sitt värde eftersom verksamheten blir svår att bedriva (Centerwall 2022). Gemensamt för de skolor som inte vunnit utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” är att

bibliotekarien inte har en heltidstjänst. De skolledare och bibliotekarier som jag intervjuat tog alla upp detta som ett hinder för ett välfungerande skolbibliotek. En rektor sade att:

Jag har ju relativt lite bibliotekstid, också av bibliotekarierna så att säga. Det är ett par dagar, till exempel här på [skolans namn] är hon tisdag och lite på torsdagen och då är jag aldrig här så jag träffar aldrig henne [...] Jag ska inte säga... jag förstår upplägget, men jag ser också vissa risker i att man har det så.

Informant 1, rektor, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

En informant lyfte att det inte finns något lagkrav på bemanningsgrad eller kompetens i biblioteket och att det behöver förändras:

Det står i skollagen att det ska finnas ett skolbibliotek och det är huvudmannens ansvar att verksamheten fungerar, men det står ingenstans om bemanningsgrad. Det står ingenstans om kompetens i skolbiblioteket och jag kan ju bara hoppas tillsammans med alla andra som brinner för skolbibliotek att det är någonting man skärper i framtiden.

Informant 6, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Detta är något som även märks av i svar från några av rektorerna som intervjuats. Det är tydligt att om de skulle behöva välja mellan lärartjänster och ökad bemanning i biblioteket så prioriteras alltid lärartjänster. Dessutom hindrar ekonomiska förutsättningar dem att ens fundera på att öka bemanningen till heltid. För många av informanterna är en heltidsbibliotekarie en drömtillvaro. En rektor säger att: "I den bästa av världar hade man haft en bibliotekarie på varje skola måndag till fredag. Absolut men. Ekonomiskt är vi fullt medvetna om att det inte funkar så" (Informant 1, rektor, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"). Hen utvecklar inte varför det "inte funkar så", det sägs med en stor självklarhet.

Även i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass", finns skrivningar som rör bemanningen. I kriterierna står det: "Skolbiblioteket är öppet för besök både under och utanför lektionstid. [...] Rektor ansvarar för att skolbiblioteket bemannas av kompetent och fackutbildad personal anpassat utifrån skolans elevunderlag samt att dess personal får relevant fortbildning och integreras i skolans kollegiala lärande" (DIK u.å).

I många av intervjuerna framträdde förväntningar på hur en skolbibliotekarie ska vara. Ord som “dynamisk”, “pedagogisk”, “kunna ha många bollar i luften”, “ett bollplank”, “energisk” användes för att beskriva förväntningarna på en skolbibliotekarie. En informant sade att “Det är klart att det krävs en eldsjäl, alltså jag menar det... Det krävs en personlighet som kan sälja” (Informant 7, bibliotekarie, ej fått “Skolbibliotek i världsklass”). En rektor uttryckte det som att bibliotekarien ska vara “våldigt, väldigt öppen, kunna relatera till alla våra barn, kunna vägleda. Min förhoppning är ju alltid att de även är ute i klasserna, alltså kunna bjuda på sig själv, kunna vara delaktiga” (Informant 1, rektor, ej fått “Skolbibliotek i världsklass”). Att personen ska ha en idé om vad biblioteket ska vara, ett eget driv och att det ska vara en extrovert person var något som många tog upp. En bibliotekarie berättade om hur hen säger till sina lärarkollegor att de alltid kan nå hen och att hen kan få meddelanden så sent som klockan elva på kvällen. Informanten använde detta som ett exempel på hur hen kan ha ett bra samarbete med lärarna. Detta är helt i linje med vad Toresand (2021) skriver om angående diskursen om eldsjälarna som finns i delbetänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3). Den diskursen återfinns även i informanternas svar.

I intervjuerna förmedlades en särskild bild av de bibliotekarier som vunnit “Skolbibliotek i världsklass”. En informant sade att “jag vet ju att många av dem som får utmärkelsen skolbibliotek i världsklass, de gör ju allt och lite till” (Informant 6, bibliotekarie, ej fått “Skolbibliotek i världsklass”) och en annan sade att “men sen vet jag att det finns ju många skolbibliotekarier som är väldigt. Ja, men väldigt professionella och... Men energiska och kan... Ja, men kan göra väldigt mycket” (Informant 2, bibliotekarie, ej fått “Skolbibliotek i världsklass”). Det förmedlades en bild av att de skolbibliotekarier som fått utmärkelsen är något utöver det vanliga och att det framför allt är deras personliga förtjänst att skolbiblioteket kunnat få utmärkelsen snarare än ett samlat arbete från skolan eller kommunen.

Många informanter beskrev skolbibliotekarierollen som ensam och berättade att de upplever att skolbibliotekets utveckling hänger på en individ. Om detta skriver Centerwall att nya skolbibliotekarier ofta redan inledningsvis får en känsla av utanförskap och att de behöver bevisa sitt värde (Centerwall 2022). En informant beskrev sin upplevelse av skolbibliotekaryrket så här:

För både det här och mitt förra jobb... Så är det som att jag liksom får bygga upp allting från början och så är det väl för de flesta att man ska komma in i det. Men det är också att bygga upp själva verksamheten och samarbetet med lärarna. Och att... Ja, det skulle vara bra om det inte hänger så mycket på en individ

Informant 2, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

I kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" ställs krav på att biblioteket ska vara öppet för besök under och utanför lektionstid samt att biblioteket ska bemannas av kompetent och fackutbildad personal anpassat efter skolans elevunderlag. Detta skapar en problemrepresentation av att det idag inte finns tillräcklig bemanning för att kunna hålla öppet samt som möter kraven om utbildad personal och bemanningsgrad. I intervjuerna framkommer även en bild av att skolbibliotekarierollen kan vara ett problem. Det uttrycks att skolbibliotekarien ska vara driven, aktiv och utåtriktad, vilket kan tolkas som att det är ett problem om bibliotekarien inte lever upp till detta. Dessutom framkommer att skolbiblioteket är väldigt personbundet, vilket också framställs som ett problem.

De grundläggande antaganden som ligger till grund för denna problemrepresentation handlar om att det krävs bemanning för att ha en bra skolbiblioteksverksamhet. Det finns också grundläggande antaganden om att bemanning av just skolbiblioteket inte är lika prioriterat som till exempel tillsättning av lärartjänster. Det finns ett maktförhållande där biblioteket är mindre prioriterat än övrig skolverksamhet och bilden att det är så det "måste vara" sprids och reproduceras, vilket förstärker maktförhållandet. Gällande skolbibliotekarierollen finns antaganden om att personer som arbetar i skolbiblioteket är eldsjälar som har ett personligt intresse i skolbiblioteket som går utanför yrkesrollen.

Det finns en tystnad i problemrepresentationen om låg bemanning gällande vems ansvar det är att lösa bemanningsfrågan. Ingen av informanterna lägger ansvaret på skolan, medan kriterierna för utmärkelsen lägger stort ansvar på rektor. I kriterierna står att det är rektors ansvar att skolbiblioteket bemannas av kompetent och fackutbildad personal anpassat efter skolans elevunderlag. Samtidigt är rektorn beroende av vilken budget politiken sätter för skolan. Eftersom det inte finns några krav på hur stor bemanning ett bibliotek ska ha så är det väldigt olika från kommun till kommun hur stort ekonomiskt utrymme varje rektor har att bemanna skolbiblioteket. Ofta kämpar rektorerna med att ens kunna bemanna med tillräckligt många lärartjänster. Utifrån detta skulle problemet kunna konceptualiseras på

annorlunda sätt. Dels att det inte finns bestämmelser kring bemanning, dels att det saknas resurser för att säkerställa rimlig bemanning.

Det finns också tystnader i problemrepresentationen kring att förväntningarna på bibliotekarierollen i sig är ett problem eftersom det skapar en stor press på skolbibliotekarien. Dessutom ses skolbibliotekarieyrket som en passion snarare än ett vanligt yrke, vilket påverkar skolbibliotekarieyrkets legitimitet. Om det inte ses som ett yrke som alla andra, utan något som eldsjälarna sysslar med, försvårar det för bibliotekarier att få erkännande för sitt arbete och sin specialkompetens.

Problem 3: Att skolbiblioteket inte är en naturlig del av skolan

En nyckelfaktor som samtliga informanter lyfte för en välfungerande skolbiblioteksverksamhet är samarbete. Både samarbete mellan skolbibliotekarien och lärarna men också samarbete mellan skolledaren och skolbibliotekarien. Att skolledarens förhållningssätt är avgörande för skolbibliotekets förutsättningar är något som även går att läsa om i tidigare forskning (Gärden 2017; Limberg 2022; Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Det finns en korrelation mellan skolbiblioteksverksamhet som håller hög kvalitet och en engagerad och stödjande rektor (Limberg, Hultgren och Johansson 2021). Av tidigare forskning framgår det även att skolbiblioteket är beroende av hela skolkontexten och att det finns behov av såväl djupare samarbete mellan bibliotekarier som mellan skolledare och bibliotekarier (Limberg 2002).

Några informanter saknade engagemang från lärare och skolledare och en vilja att använda sig av och samarbeta mer med skolbiblioteket och bibliotekarien. Det lyftes att det skiljer sig mycket mellan skolor och lärare och att en engagerad och samarbetsvillig lärare gör arbetet lättare. På frågan vad som krävs för ett välfungerande skolbibliotek svarade en informant:

Ska du ha ett kort svar så är det: att bibliotekarien eller bibliotekarierna samarbetar pedagogiskt med så gott som alla lärare eller i alla fall alla arbetslag och också har en dialog med skolledare om mål, uppföljning och så vidare. Att skolledarna måste också vara införstådda med vad som händer i biblioteket och hur bibliotekarien jobbar

Informant 4, bibliotekarie, har fått "Skolbibliotek i världsklass"

En annan informant lyfte att likvärdigheten på skolan påverkas av att engagemanget och intresset hos lärare att använda sig av skolbiblioteket varierar väldigt mycket:

Vissa lärare är väldigt aktiva och andra lärare sätter inte alls sin fot här. Det är ju jämställdheten och jämlikheten på skolan som påverkas. Så det ser jag som ett hinder [...] Men jag känner kanske också att sen så behöver jag ju förtydliga för ledningen att det är faktiskt också ni som måste följa upp att alla kliver på tåget. Det kan väl också ses som ett hinder att där kanske man inte lägger en prio från ledningens håll...ännu?

Informant 4, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

På vissa skolor verkar det som att skolbiblioteket sköter sig själv, på gott och ont. En skolledare beskrev det som att hen är "bortskämd" eftersom det fungerar så bra och hen behöver därför inte fundera så mycket på skolbiblioteket i sitt arbete: "Det är... jag får väl erkänna att det sköter sig själv. Och som sagt, jag vet inte riktigt hur jag skulle göra om det inte hade varit så för nu har jag varit bortskämd med det" (Informant 8, rektor, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"). Detta går att känna igen i Centerwalls forskning. Hon skriver om hur skolbibliotekets förankring i skolan är beroende av den verksamma skolbibliotekariens arbete. Denna personbundenhet innebär en sårbarhet, eftersom oavsett hur välfungerande verksamheten är kommer en ny skolbibliotekarie behöva börja om på nytt (Centerwall 2022).

En annan informant berättade att samarbete är viktigt men att det också bygger på att den som arbetar i biblioteket behöver "sälja in sig och bygga ett förtroende med den övriga skolpersonalen" (Informant 7, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"). Att ansvaret för samarbete läggs ensidigt på skolbibliotekarien är något som även Limberg skriver om i sin forskning (Limberg 2002). Informant 7 uttryckte också att det saknas förväntningar på skolbiblioteket, och att hen behöver arbeta mycket med att öka medvetenheten om skolbiblioteket bland lärarna.

Jag tycker väl inte riktigt att lärarna har några förväntningar på biblioteket? Det är liksom lite den här att ja, men ett bibliotek ska vi ha och det finns där någonstans ute i periferin och det händer säkert saker där. [...] Jag jobbar mycket med att lite försöka, liksom på ett finurligt sätt, utan att trampa någon på tårna, utan att stressa någon att få dem att känna... Liksom att jag är en resurs. Men också med en balans och inte att jag sen går under, för jag jobbar trots allt bara 50%, så det är också att du vet ge och ta liksom

Informant 7, bibliotekarie, ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Detta citat går att koppla till vad Centerwall skriver om gällande skolbibliotekarieidentiteten. Hon skriver att bibliotekarierna hon intervjuat upplevde att det var svårt att förklara och skapa förståelse hos skolledare och lärare för bibliotekarieyrket och de särskilda kompetenser professionen har. Ofta krävdes ett explicit förklarande och en aktiv marknadsföring av vilka kompetenser bibliotekarierna besitter och vilka tjänster biblioteket kan erbjuda i det pedagogiska arbetet (Centerwall 2022).

Även samarbete skolbibliotekarier emellan lyftes i intervjuerna som en viktig förutsättning för att kunna bedriva en välfungerande och ändamålsenlig verksamhet. Både för erfarenhetsutbyte, tips och stöd, men också mer praktiskt i form av att bibliotekarierna kommer till varandras skolor och bemannar upp vid särskilda evenemang.

I kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" finns flera kriterier som rör samarbete och skolbibliotekets inkludering i skolans verksamhet:

Skolbiblioteket samverkar med förskoleklass och fritidshem utifrån mål och centralt innehåll i avsnitt 3 respektive 4 i Lgr 11 [...]

Skolbiblioteket samverkar kring ämnes- och lektionsplaneringar samt ämnesövergripande teman och arbetsområden med undervisande lärare och annan berörd personal [...]

Skolbiblioteket är en del av skolans systematiska kvalitetsarbete och synliggjord för skolans personal [...]

Rektor leder skolbiblioteket med intresse och kunnighet samt skapar förutsättningar för att skolbiblioteket ska vara en självklar och integrerad del av den pedagogiska verksamheten med syfte att främja elevernas måluppfyllelse

DIK u.å

I kriterierna för “Skolbibliotek i världsklass” finns även frågor som rör inkludering och värdegrundsarbete. Det vill säga att skolbiblioteket också ska jobba med det som resten av skolan gör, vilket också kan förstås som en av att skolbiblioteket förväntas vara en del av skolans arbete:

Skolbiblioteket stöttar och främjar nyanländas lärande och språkutveckling samt möter flerspråkiga elevers behov av texter på svenska och andra språk som eleven kan.

Skolbiblioteket utgör en del av skolans värdegrundsarbete och arbete för att främja elevers demokratiska värderingar.

Skolbibliotekets verksamhet är inkluderande i förhållande till elevernas kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet, sexuella läggning, ålder eller funktionsnedsättning.

Skolbiblioteket har strategier för att motverka att elever fastnar i könsstereotypa mönster.

Skolbiblioteket samverkar med elevhälsa och lärare för att främja elevers fysiska och psykiska hälsa samt för att stötta elever med extra anpassningar och särskilt stöd.

Skolbiblioteket har rutiner och aktiviteter som främjar elevers delaktighet och möjlighet att påverka skolbibliotekets verksamhet

DIK u.å

Samarbete och att skolbiblioteket ska vara en naturlig del av skolan ses alltså som en del av lösningen på hur man skapar välfungerande skolbibliotek. Problemrepresentationen som går att utläsa från detta är att finns en brist på samarbete samt att skolbiblioteket riskerar att bli en “ö” som inte är en del av skolans arbete.

De underliggande antaganden som finns i denna problemrepresentation är att skolbiblioteket från början är isolerat. Det krävs aktivt arbete för att skolbiblioteket ska bli en del av skolan, därför finns ett antagande att det inte är det från början. Dessutom finns antaganden om att samarbete och integrering i skolans verksamhet skulle leda till en bättre verksamhet.

De tystnader som finns är att skolbibliotekarien inte ses som en del av skolans pedagogiska personal utan som någon form av “övrig” personal. Ofta är skolbibliotekarierna inte en del av det pedagogiska laget och ses som sekundära till lärarna, vilket framkommer i intervjusvar där skolledare är tydliga med att de alltid prioriterar lärartjänster över biblioteket. Det blir också tydligt i intervjuer med

bibliotekarier som vittnar om ett aktivt och hårt arbete för att inkluderas i arbetslag och att få till samarbete med lärare samt skolledare.

Problem 4: Att det saknas politiska förutsättningar för stärkta skolbibliotek

Avsaknaden av styrdokument och lagkrav när det kommer till skolbibliotek lyftes av många informanter som en försvårande förutsättning. En informant lyfte att ett av de största hindren för ett välfungerande skolbibliotek, utöver låg bemanning, är att det inte finns någon som har en tanke med skolbiblioteket - vad det ska vara till och vilka krav som behöver uppfyllas för att något ska få kallas ett skolbibliotek (Informant 3, bibliotekarie, har fått "Skolbibliotek i världsklass"). Det som också saknas i lag och styrdokument är skrivningar om bemanningsgrad, kompetens och hur många elever per skolbibliotekarie som är acceptabelt. Att detta saknas men att det finns krav på att skolbibliotek ska finnas tillgängligt, ses som en stor brist i skolbibliotekens förutsättningar. En intressant aspekt som uttrycktes i intervjun med informant 7 (bibliotekarie, har ej fått "skolbibliotek i världsklass") är att det saknas skrivningar även i läroplanen när det gäller läsning, trots att det är en central del av utbildningen:

I samband med det i alla fall så skulle jag då göra ett bildspel och så tänkte jag i vanlig ordning att jag skulle ta ett avstamp i vad styrdokumentet säger, så jag satt där gladeligen med läroplanen och gick igenom och alltså jag var så chockad så jag nästan darrade när jag läste igenom den där förbannade läroplanen för läsningen omnämns ju inte alls. [...] Den omnämns naturligtvis i ämnesvalen för svenska, men då är det väldigt liksom... Då kommer inte ens läsning på första plats utan det är tala, läsa, skriva så och då handlar det ju om att vi... Det tas upp i princip att vi ska inspirera eleverna till alltså vi ska vara någon slags... du vet jag bara kände så att det här är inte klokt

Informant 7, bibliotekarie, har ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Detta rimmar inte så väl med de förväntningar som uttryckts av samtliga rektorer - att läsning och läsförmåga är något som måste prioriteras i skolan, framför allt i skolbiblioteket.

Avsaknad av styrdokument och tydliga skrivningar kom upp i många av intervjuerna och återfinns även delvis i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass", där det står att "Skolbibliotekets verksamhet planeras, bedrivs och utvärderas

utifrån en tydlig ansvarsfördelning kopplat till nationella samt lokala styrdokument och handlingsplaner” (DIK u.å).

Som tidigare konstaterat befinner sig skolbiblioteken i gränslandet mellan utbildning- och kulturpolitik (Centerwall 2022; Hansson et al 2018; Limberg och Hampson Lundh 2013; Lärarstiftelsen 2022; Thomas 2013; Pålsson 2017). Politiska beslut och politiska omständigheter lyftes av många informanter såväl som i tidigare forskning som avgörande för skolbibliotekets förutsättningar (Limberg och Hampson Lundh 2013). Politiska beslut på kommunnivå att ha skolbibliotek med skolbibliotekarier upplevdes som en stor säkerhet för skolbibliotekarierna och skolbibliotekens ställning. Informanterna lyfte att eftersom det genom ett sådant beslut redan finns en prioritering gjord från politiken är det inte upp till varje rektor att göra prioriteringen. Detta innebär att i ekonomiskt bistra tider är bibliotekarietjänsterna säkrade: “Därför är det bra att det finns något övergripande beslut som ändå gör att det tryggar verksamheten, att den inte är lika enkel att bara montera ner för att de har dålig ekonomi eller någonting annat då” (Informant 5, rektor, har fått “Skolbibliotek i världsklass”). Ett politiskt beslut innebär också att satsningar på skolbibliotek enklare kan motiveras och inte ifrågasätts inom skolan. De politiska förutsättningarna behövs för likvärdigheten, annars blir det som informant 8 sade att vissa skolor har “tur” i och med att de ligger nära filialbibliotek som de kan använda: “de skolorna som hade turen och hade ett filialbibliotek, kommunalt bibliotek, i närheten, de hade det bra och de andra hade det inte bra” (Informant 8, rektor, har ej fått “Skolbibliotek i världsklass”). En skolledare beskrev skolbiblioteket som något som kan vara ett dåligt samvete, och att det spelar roll vilka ekonomiska förutsättningar skolan får från politiken:

För många rektorer är det säkert ett dåligt samvete och det kanske hade varit för mig också om jag inte hade haft turen och få det serverat på något sätt. Budget är det ju så att vi får ju göra, vi får göra vad vi vill med pengapåsen. Men det är ju ändå lite så att det är lite reglerat och jag har ju i min budget har jag ju till en, jag tror jag har till 20 procents tjänst men [bibliotekariens namn] har ju haft 50 sen innan jag började så att jag har ju... Jag har ju fortsatt med det eftersom att det fungerar. Jag tycker det är viktigt så att vi prioriterar ju det i budgeten mer än vad som är tilldelat så ett hinder är ju absolut tilldelning och viktighetsgraden för politiken

Informant 8, rektor, ej fått “Skolbibliotek i världsklass”

På frågan om rektorn hade gjort samma prioritering som sin föregångare, att ha en 50-procentig bibliotekarietjänst i stället för en 20-procentig, svarar rektorn att hen faktiskt inte vet (Informant 8). En annan informant lyfte att eftersom det är politiskt

rörigt i kommunen som hen arbetar i, så vågade hen inte hoppas på att hens tjänst kommer att vara kvar, eftersom det i nuläget bara är ett vikariat. På samma sätt som politiska beslut kan innebära en säkerhet kan politisk oreda innebära en osäkerhet. I intervjuerna blev det också tydligt att det är väldigt olika förutsättningar mellan kommunerna.

Lösningen som många av informanterna lyfter är att politiken behöver bry sig mer och besluta om krav och styrdokument för skolbiblioteken. I dessa uttalanden går att identifiera en problemrepresentation där den låga "viktighetsgraden" hos politiken är ett problem.

Underliggande antaganden som finns i representationen av problemet är att om politiken skulle sätta ner foten skulle det leda till bättre och tydligare förutsättningar. Ett annat antagande är att avsaknad av politiska beslut innebär försämrade förutsättningar. Det som inte sägs, det som lämnas oproblematiserat, är att politiska beslut faktiskt också skulle kunna leda till försämringar, eller detaljstyrning.

Problem 5: Utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" som ett problem

Det fanns olika uppfattningar bland informanterna om "Skolbibliotek i världsklass" och hur det påverkar skolbibliotekens verksamhet. Dock framhöll alla bibliotekarier att "Skolbibliotek i världsklass" kan fungera som ett rättesnöre för verksamheten för att få ett hum om vad man ska arbeta med och förbättra. Särskilt i brist på andra styrdokument fungerar "Skolbibliotek i världsklass" som något att rätta sig efter.

"Skolbibliotek i världsklass" lyftes även som något som ger skolbibliotekarier och skolor den "cred" de förtjänar samt att utmärkelsen uppmärksammar de skolor som har en bra struktur, bra samarbete och en rimlig budget och att det lyfter skolorna där skolbiblioteken har bra förutsättningar. Att få utmärkelsen beskrevs som ett kvitto på att man är på väg i rätt riktning: "att bli lite speglad utifrån ger någon sorts, tänker jag, feedback tillbaka till personalen att ja, men vi gör ett jättebra jobb. Vi ska fortsätta detta. Det är detta vi skulle hålla på med" (Informant 5, rektor, har fått "Skolbibliotek i världsklass"). Det beskrevs som en kvalitetsstämpel att få utmärkelsen. Det beskrevs också som något som stärker skolbibliotekarier som kollektiv i kommunen, om flera skolor fått utmärkelsen. Att få utmärkelsen ger skolbibliotekarierna mod att ta för sig, ta plats och ställa krav: "De vågar kräva

också från oss rektorer, från skolchef, att liksom ‘vi har jättebra skolbibliotek och nu håller ni på att montera ner det liksom ska vi verkligen göra det alltså?’ Det skapar ju en yrkesstolthet också och att det här är viktigt” (Informant 5, rektor, har fått “Skolbibliotek i världsklass”).

Många informanter lyfte att “Skolbibliotek i världsklass” i sig bidrar till bättre förutsättningar för skolbiblioteken för att det sätter skolbiblioteksfrågan på dagordningen och synliggör vad ett bra skolbibliotek faktiskt är. En informant beskrev det som att hen har fått “uppfostra skolledare till att förstå vad de ska ha biblioteket till” (Informant 3, bibliotekarie, har fått “Skolbibliotek i världsklass”) och att då är det lättare att säga vad som behövs i ett skolbibliotek när man har kriterierna för “Skolbibliotek i världsklass” att peka på. “Skolbibliotek i världsklass” lyftes också som någonting som kan bidra till att fler söker sig till skolbibliotekarieprofessionen om de får upp ögonen för vad ett riktigt bra skolbibliotek kan vara.

I intervjuer framkom dock även att “Skolbibliotek i världsklass” sätter upp förväntningar som inte går att möta för en enskild skolbibliotekarie. Några informanter lyfte att utmärkelsen borde gå till kommuner snarare än skolor, eftersom det är kommunerna som avgör vilka förutsättningar skolorna har för en välfungerande skolbiblioteksverksamhet:

Jag kan ju till viss del hålla med de som är kritiska och tycker att det blir någon slags... någon tävling mellan olika bibliotekarier och hur man skriver sina svar. Utmärkelsens positiva fördelar är ju att det har gett en bild utav faktiskt de skolbibliotek som fungerar väldigt bra, för så ser det ju inte ut i landet tyvärr och då har man ändå kunnat ha goda exempel i och med den här utmärkelsen. Att man har fått fram många skolbibliotek som fungerar bra, men önskvärt är ju alltså... Vi har ju skollagen sedan över 10 år tillbaka att vi ska ha skolbibliotek på alla skolor. Det har vi inte. Det ser inte alls ut så här. Så att hade man lagt den här utmärkelsen på kommunnivå så hade man ju fått upp ögonen för de kommuner som faktiskt tar detta uppdraget på allvar och det tycker jag hade... Det hade verkligen varit att utveckla det och gå längre och få upp den diskussionen nationellt tycker jag.

Informant 4, bibliotekarie, har fått “Skolbibliotek i världsklass

Det lyftes även att utmärkelsen är felriktad eftersom det krävs en viss grundförutsättning för att ens fundera på att söka. Själva ansökan i sig är så pass ansträngande att det kräver arbetskraft och tid för det. Det är något som även Centerwall identifierar, att det låga antalet skolor som ansöker om och mottar utmärkelsen är en indikation på att få skolor kan bedriva ändamålsenliga

skolbibliotek. Detta eftersom kriterierna för en skolbibliotekarie med bristande förutsättningar kan verka ouppnåeliga (Centerwall 2022). Detta känns även igen i intervjuerna. En rektor sade:

Det är ju du själv som söker någonting. Det är inte så att du bara blir tilldelad utan du ska göra en rejäl jävla ansökan och den ska vara sanningsenlig [...] Vad har du för möjlighet att ha någon som jobbar med det här? Vem gör ansökningen? Då är det ju klart, då är ju Malmö, Lund, Stockholm, alltså där du har kanske 50 bibliotekarier mot våra 4 och så vidare så att säga och du får en struktur i det på ett sätt så ja, nej, men det kan väl någonstans vara bra om de ser över det.

Informant 1, rektor, har ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Det lyftes även att utmärkelser likt "Skolbibliotek i världsklass" kan vara missvisande, eftersom det handlar om att skriva en bra ansökan och att det är svårt att göra en allsidig och objektiv bedömning av något så komplext som en skolbiblioteksverksamhet eller en lärares insatser:

Det är ju bra i och för sig att man uppmärksammar så att det fungerar på olika sätt och att det finns bra skolbibliotek. Men jag tycker ju generellt att det är svårt att tävla i liksom. Det är likadant det här med "Årets lärare". Det finns ju skolor som riktar in sig på liksom söka och alltså ja, jag vet inte, men just tävlingsdelen finns ju i andra delar av skolan också [...] Nej, men att det är väldigt dubbelt för det är svårt att tävla i någonting som man inte riktigt kan bedöma allsidigt och objektivt, utan det blir ju... Det blir ju lite den som skriver bäst om man kanske jobbar på att skriva ansökningar för att. Ja, jag vet inte. Man blir bra på det.

Informant 8, rektor, har ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Några av informanterna sade att utmärkelsen inte märks så mycket i verksamheten eller att det inte skulle ge så mycket till verksamheten i de fall skolan inte har ansökt om utmärkelsen. En skolledare sade att det inte är något som föräldrarna efterfrågar och att de inte kommer bry sig särskilt mycket om det, utan snarare kommer fortsätta ställa frågor om hur det går för deras barn:

Inte en enda förälder någonstans har kommit till mig och sagt alltså, varför tävlar ni inte om detta? Det är för gemene man ingenting. Det de kommer för att fråga mig är om varför deras barn har de här betygen och varför det är det och inte detta. Då är det en rätt smal och kostsam satsning som behövs för någonting som egentligen inte efterfrågas [...] Och även om vi hade vunnit så hade vi inte fått blomsterkvast från vårdnadshavarna utan de hade någonstans "Jaha ja, men vad kul, okej, hur går det för mitt barn?"

Informant 1, rektor, har ej fått "Skolbibliotek i världsklass"

Samma informant lyfte att det viktiga är att eleven är i centrum, och att verksamheten fungerar ur ett elevperspektiv. Hen sade att: "det är en sak att ha ett luftslopp och bara 'wow vad vi är bra' och sen så frågar man eleverna så tycker de att 'nej det här funkar inte'" (Informant 1, rektor, har ej fått "Skolbibliotek i världsklass").

"Skolbibliotek i världsklass" finns till för att det saknas krav på vad ett skolbibliotek ska vara. Problemrepresentationen som kan utläsas av det är alltså att det är ett problem att det saknas krav på skolbiblioteket. Problemrepresentationen som framkommer av intervju svaren är även bristande likvärdighet mellan skolor, då väldigt få skolor når upp till kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass". Dessutom konstrueras utmärkelsen i sig själv också som ett problem i vissa svar, i och med att den skapar konkurrens mellan skolbibliotekarier även inom samma kommun, vilket riskerar att spå på ojämlikhet mellan skolorna.

Det finns ett grundläggande antagande om att det är skolan som ansvarar för skolbibliotekens förutsättningar eftersom det är skolan som vinner utmärkelsen. Det är dock kommunen som avgör skolans förutsättningar och skolledarna har mycket lite att påverka vad gäller hur stor budget skolan har att röra sig med. Problemrepresentationen konstrueras alltså på något som bara delvis stämmer. Lösningen som presenterats, utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass", kan därmed också bara delvis lösa problemet.

Det som lämnas outtalat är att de skolor som inte kan söka utmärkelsen inte har getts tillräckliga förutsättningar för att bedriva ett bra skolbibliotek. Att söka och få utmärkelsen framställs som en fråga om vilja, snarare än förutsättningar. Återigen handlar det om skolbibliotekarierollen och att det behöver vara en "speciell" person som verkligen brinner för skolbiblioteket för att det ska vara möjligt att söka. Dessutom nämns ingenting om varför en utmärkelse behövs. En utmärkelse ger bilden av att det är något extra man kan göra om man vill ha ett pris, snarare än krav

för en välfungerande verksamhet. Detta framkommer i intervjuerna med informanterna som arbetar på skolor som inte fått utmärkelsen. Av dem är det bara en skola som säger att de inte har välfungerande skolbibliotek och att de inte skulle söka "Skolbibliotek i världsklass" av den anledningen. De andra säger sig ha välfungerande verksamhet, men har inte sökt utmärkelsen. Anledningen till detta framkommer inte, men många av informanterna pratar, som tidigare nämnt, om att det krävs en särskilt driven skolbibliotekarie för att söka utmärkelsen. Av vissa informanter ses "Skolbibliotek i världsklass" som något man kan satsa på i stora kommuner där det finns resurser, men inte i mindre kommuner.

8. Diskussion

Jag vill inleda detta avsnitt med att återkomma till Bacchi och varför det egentligen är relevant att studera problemrepresentationer. Bacchi skriver att: "what we say we want to do about something indicates what we think needs to change and hence how we constitute the 'problem'" (Bacchi 2012, s. 4). Att studera problem och problemrepresentationer ger möjlighet att observera hur problem blir till. Det ger tillgång till de kontexter inom vilka problem framträder som "verkliga" och "sanna", vilket gör det möjligt att studera de strategiska relationerna, politiken, som är involverade i deras uppkomst. Att undersöka tänkandet på detta sätt ifrågasätter den förmodade stabiliteten hos det "tänkta" och möjliggör annorlunda tänkande. Det kan få oss att tänka om angående de förutfattade meningar vi bär på och öppnar upp för förändring (Bacchi 2012).

De problematiseringar som identifierats i denna uppsats är det sjunkande läsintresset, bemanningen och skolbibliotekarierollen, att skolbiblioteket inte är en naturlig del av skolan, att det saknas politiskt engagemang i skolbiblioteksfrågan, att det saknas krav och styrdokument för skolbiblioteket samt bristande likvärdighet mellan skolor.

Det som framkommit i min analys är att skolbibliotekarierollen är väldigt viktig och har mycket krav och förväntningar på sig. "Skolbibliotek i världsklass" spår på de höga förväntningarna, men ger också verktyg för skolbibliotekarien att själv ställa krav och få "redd" för sitt arbete. En bibliotekarie vittnar om att hen är tillgänglig dygnet runt, vilket ger förutsättning för samarbete. För att det ska fungera krävs det av skolbibliotekarien att lägga av sin privata tid, det kräver något utöver det vanliga av bibliotekarien. Detta är ett återkommande tema i intervjuer och tidigare forskning kring skolbibliotekarierollen. Bacchi menar att policies genom diskurser skapar särskilda typer av subjekt. Detta sker genom att individer uppmuntras att vara en viss typ av människa eller göra en viss typ av saker (Bacchi 2010; Bacchi och Goodwin 2016). Bacchi menar även att policies och styrande i allra högsta grad är involverade i att forma vad det är möjligt för "subjekt" att bli (Bacchi och Goodwin 2016).

Den bild som förmedlas av skolbibliotekarieryrket är att det är en passion som kräver eldsjäl, snarare än ett legitimt yrke som kräver utbildning och kompetens. Bibliotekarierna förväntas alltså att inta subjektpositionen av en "eldsjäl". Det kan

också beskrivas som att det finns en diskurs om bibliotekarien som en "eldsjäl". Det finns ingenting i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" om hur en bibliotekarie ska vara. Trots detta kan kriterierna vara en del av att reproducera denna diskurs om att skolbibliotekarier ska vara just "eldsjälar". Många av de som intervjuades upplevde att det krävs en "eldsjäl" för att klara av att göra ansökan och genomföra den verksamhet som krävs för att ha ett skolbibliotek i världsklass. Detta förstärks av att utmärkelsen delas ut till enskilda skolor, vilket i praktiken ofta innebär enskilda skolbibliotekarier.

Det som också framgick av intervjuerna var att skolbiblioteket ofta ses som en ö som till stor del sköter sig själv. Ett bra skolbibliotek innebär att rektorn inte behöver tänka så mycket på skolbiblioteket. Dessutom finns en prioriteringsordning från skolledare där lärartjänster prioriteras över skolbibliotekarier, en tydlig hierarki. Detta trots att samtliga informanter, både skolbibliotekarier och rektorer, såväl som kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" lyfte samarbete som något som krävs för ett välfungerande skolbibliotek, samt att skolbiblioteket behöver ses som en del av skolans pedagogiska verksamhet.

När begrepp eller kategorier antar en status av att vara förgivettagna och statiska, skapas enligt Bacchi särskilda objekt (Bacchi och Goodwin 2016). Syftet med att identifiera vilka objekt som skapas vid en problematisering är att se vilka maktförhållanden och diskurser som lett till att de skapats. I intervjuerna lade majoriteten av både skolledare och bibliotekarier stort, och relativt ensidigt, fokus vid skolbibliotekets läsförmedlande roll. MIK, arbete med källkritik eller annat informationsarbete lyftes endast av ett fåtal skolbibliotekarier. Denna bild förmedlades trots att informationsvetenskap och MIK utgör en stor del av den särskilda kompetens som bibliotekarier besitter. Det fanns alltså en utbredd syn på biblioteket som framför allt en kulturinstitution och inte en kunskaps- eller informationsinstitution. Bibliotekets läsförmedlande roll var i många av intervjuerna ett förgivettaget begrepp, ett objekt, vilket förstärkte bilden av att skolbiblioteket framför allt ses som ett kulturinslag i skolan. Att skolbiblioteket ses som något "annat" än skolan förstärker även svårigheten att inkludera skolbiblioteket i den pedagogiska verksamheten och göra det till en del av skolan.

Utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass" är ett sätt att lyfta de skolbibliotek och skolbibliotekarier som är bäst. Utmärkelsen sätter fokus på de enskilda skolor som lyckats skapa en välfungerande skolbiblioteksverksamhet. Genom att göra det osynliggörs de skolor som inte har en välfungerande skolbiblioteksverksamhet.

Eftersom utmärkelsen ges till skolor och inte kommuner kan det vara så att det inom samma kommun finns en stor ojämlikhet mellan skolorna. Utmärkelsen brister i att den inte bidrar till att skapa likvärdighet, utan söker efter goda exempel som kan visas upp. De goda exemplen kan i många fall fungera som inspiration för de skolor som försöker skapa en välfungerande skolbiblioteksverksamhet. Å andra sidan är det kommunens budget som sätter vilka förutsättningar som skolorna har att satsa på skolbiblioteket. Utmärkelsen leder på sätt och vis bort uppmärksamheten från detta genom att fokusera på enskilda skolor. Detta förstärker i sin tur återigen diskursen om skolbibliotekarien som en eldsjäl – skolan kan vinna utmärkelsen så länge de har en tillräckligt driven och passionerad skolbibliotekarie.

En utmärkelse som uppmärksammar bra skolbibliotek är i sig inte negativt, det är tvärtom något som sporrar de som arbetar där att fortsätta sitt arbete. Det finns skäl att anta att det skulle ge mer effekt om utmärkelsen delades ut till kommuner, för att uppmärksamma att det just är kommunerna och politiken som bestämmer förutsättningarna för skolbiblioteken, och för att uppmuntra kommuner som arbetar för likvärdiga skolbibliotek. I samma kommun kan det existera en skola med välpresterande elever som inte behöver mycket särskilt stöd och som kan lägga resurser på skolbiblioteket och en skola med elever som behöver mycket särskilt stöd som behöver lägga resurserna på det. I den kommunen är inte skolorna likvärdiga.

Det som inte lyftes i några intervjuer, men som varit en del av debatten som omgärdat utmärkelsen ”Skolbibliotek i världsklass” är det faktum att den delas ut av ett fackförbund. DIK motiverar arbetet med sina utmärkelser med att det är en del av det fackliga arbetet att opinionsbilda för bättre förutsättningar för skolbibliotekarier. Dock går det att ifrågasätta om utmärkelsen gör det. Tanken i sig är god och i vissa fall leder den till bättre verksamhet. Frågan är om de som söker utmärkelsen inte skulle haft välfungerande skolbibliotek om utmärkelsen inte fanns? De skolor som fått utmärkelsen verkar, med få undantag, vara de som har resurser att satsa på skolbiblioteket. De har resurser för att ha en heltidsbemanning, vilket krävs för att klara av att göra ansökan. De har engagerade skolledare som bryr sig om biblioteket, och om de inte har det har de en eldsjäl till skolbibliotekarie som får skolledarna att bry sig om och inse skolbibliotekets värde. Det verkar som att utmärkelsen lyckas med att lyfta goda exempel, men inte med att sporra de som inte har bra verksamhet att förbättra sin verksamhet. Snarare verkar utmärkelsen vara nedslående för de skolor som inte har förutsättningar att ens göra en ansökan. Förutsättningar som skolan har svårt att påverka, då det beslutas av

kommunpolitiker. Då blir resultatet snarare att det skapar konkurrens mellan skolbibliotekarier, som också lyfts i debatten som varit om utmärkelsen, vilket kan ifrågasättas om det är något som ett fackförbund ska bidra till.

9. Slutsatser och vidare forskning

I detta avslutande avsnitt presenteras mina slutsatser. Jag har valt att göra denna presentation i form av svar på mina forskningsfrågor. Avslutningsvis ges förslag på vidare forskning.

9.1 Slutsatser

Vilka förväntningar finns på vad ett välfungerande skolbibliotek ska vara - dels i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass", dels hos skolbibliotekarier och skolledare?

Det som framkom av intervjuer så väl som i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" är att det finns förväntningar om att skolbibliotekets huvudsakliga uppgift är arbeta med läsfrämjande. I detta gömmer sig en implicit konflikt mellan digitalt och analogt, läsning och "ipad-tittande". Det osynliggör också att informationsvetenskap och medie- och informationskunskap är en betydande del av en fackutbildad bibliotekaries kompetens.

Det finns högt satta förväntningar på skolbibliotekarierollen från de rektorer och vissa skolbibliotekarier som intervjuats. Det fanns en förväntan på skolbibliotekarien att det ska vara en eldsjäl, med ett särskilt driv och en särskild personlighet. Skolbibliotekarieyrket ses som en passion, som kräver ett driv och ett personligt intresse, snarare än ett yrke som kräver utbildning och kompetens.

Förväntningarna i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" gäller vad ett extra bra skolbibliotek ska vara. Därför ser inte alla det som prioriterat att arbeta med. Det är uppenbart att det saknas någon form av grundkrav som borde gälla alla skolbibliotek.

Vilka likheter och skillnader finns mellan förväntningar som framkommer i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass" och i intervjuer med skolbibliotekarier och skolledare?

De likheter som finns i förväntningarna som framkommer i intervjuer och kriterierna är vikten av det läsfrämjande arbetet. Även att skolbiblioteket behöver vara en del av skolans verksamhet och vikten av samarbete mellan skolbiblioteket och skolledning samt lärare är något som lyfts både i kriterierna för utmärkelsen och i intervjuerna.

I kriterierna för utmärkelsen finns dock en mycket mer uttalad förväntan på att skolbiblioteket ska arbeta med MIK än vad som framkom av intervjuerna. Den ensidiga bilden av skolbiblioteket som läsfrämjare och litteraturförmedlare som framkom i intervjuerna känns inte igen i kriterierna. Det finns även en bredare bild av skolbibliotekets roll i kriterierna än vad informanterna lyfte. I kriterierna finns förväntningar som rör hur skolbiblioteket ska arbeta med värdegrund, att motverka stereotipa könsroller samt hur det ska samverka med elevhälsa – vilket inte kom upp i någon av intervjuerna.

De förväntningar som informanterna lyfte som inte framkommer i kriterierna är de som rör bibliotekarierollen. Informanterna har högt uppsatta förväntningar på att bibliotekarien ska vara driven, utåtriktad, en eldsjäl. Inget av detta syns i kriterierna för "Skolbibliotek i världsklass".

Hur reflekteras de förväntningar som finns på skolbibliotek och skolbibliotekarier i deras faktiska förutsättningar?

Bemanning av skolbiblioteket är någonting som lyftes som en förutsättning för välfungerande verksamhet, både i intervjuer och i kriterierna. Dock skiljer sig förutsättningar för att ha heltidsbemannade skolbibliotek kraftigt mellan kommuner, och ibland även inom kommuner. Dessutom framkommer att skolbibliotekarier prioriteras lägre än lärartjänster, och det finns en bild av att skolbibliotekarier inte riktigt är en del av skolans pedagogiska verksamhet.

Ytterligare en viktig förutsättning är det politiska läget i kommunen. Den politiska viktighetsgraden varierar, men spelar stor roll för skolbiblioteken. Detta kan även kopplas till att det är otydligt var ansvaret för skolbiblioteket egentligen ligger, och

att det saknas styrdokument och krav för vad ett skolbibliotek ska vara. Dessa saker är också viktiga förutsättningar för skolbiblioteken.

Samarbete med lärare och skolledare samt engagemang för skolbiblioteket hos desamma är något som lyftes i intervjuerna som en viktig förutsättning för att skolbiblioteket ska fungera. Dock framkommer att det finns en brist på både samarbete och engagemang.

Hur påverkar utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass” förutsättningarna för skolbibliotek och skolbibliotekarier?

”Skolbibliotek i världsklass” fungerar som ett rättesnöre och en kvalitetsstämpel för de skolor som ansökt om och fått utmärkelsen. Utmärkelsen ger yrkes stolthet och “credd” till bibliotekarierna som vinner, och möjliggör för dem att ta mer plats och marknadsföra skolbibliotekets viktiga roll i skolan.

Dock krävs det en viss grundförutsättning för att söka, i form av bemanning och kunskap från skolbibliotekarien. Det riskerar att osynliggöra de skolor som inte satsar på skolbibliotek och de skolbibliotekarier som arbetar där. Dessutom är utmärkelsen något felriktad, då den ger en bild av att skolbibliotekarien kan påverka sina förutsättningar, trots att de beror på hur mycket resurser skolan har att lägga på skolbiblioteket, vilket i slutändan bestäms av politiken. Att utmärkelsen belyser enskilda skolor som lyckats med sina skolbibliotek och inte kommuners samlade arbete med samtliga skolbibliotek, förstärker denna bild.

I några intervjuer framkom att utmärkelsen inte direkt påverkar verksamheten, utan snarare är ett kvitto på att skolan gör rätt och ska fortsätta på inslagen väg. Det lyftes även att det inte är något som efterfrågas från föräldrar.

Slutsatser

De slutsatser jag drar utifrån resultaten av denna undersökning är att det finns en diskrepans mellan förväntningar på skolbibliotek och skolbibliotekarier och hur de faktiska förutsättningarna ser ut. Det gäller framför allt bemanningsfrågan, där det finns högt ställda förväntningar på hur en skolbibliotekarie ska vara, men förutsättningarna för skolbibliotekarier är att de ofta arbetar deltid och kämpar med att vara en del av skolans verksamhet. Det finns också högt ställda förväntningar på

att skolbiblioteket ska arbeta huvudsakligen med läsfrämjande arbete, trots att skolbibliotekariekompetensen är mycket bredare än så, och trots att forskning visar att det finns stora behov för mer informationskunskap samt käll- och sökkritik i skolan. Slutligen så fyller ”Skolbibliotek i världsklass” ett behov som finns i samhället av riktlinjer för skolbiblioteksverksamhet, och kan fungera som ett rättesnöre för skolor som vill ha en välfungerande skolbiblioteksverksamhet. Samtidigt skapar utmärkelsen konkurrens mellan skolbibliotekarier och bidrar till en diskurs om skolbibliotekarien som eldsjäl. Det bidrar till en felaktig bild av vilken instans som avgör skolbibliotekens förutsättningar, vilket gör att fokus hamnar på individers insatser i stället för på strukturella brister.

9.2 Vidare forskning och begränsningar

Denna uppsats har undersökt förväntningar på och förutsättningar för skolbibliotek med utgångspunkt i utmärkelsen ”Skolbibliotek i världsklass”. Med tanke på uppsatsens begränsade omfång, finns det många ämnen som skulle kunna vara föremål för vidare forskning.

Denna uppsats har fokuserat på några skolbibliotek i Skåne, och kan knappast sägas vara en helt representativ bild av situationen för skolbibliotek i hela Sverige. Dock ger den en fingervisning om hur en utmärkelse som ”Skolbibliotek i världsklass” påverkar skolor i olika storlekar, med olika politiska styren och med olika förutsättningar. Ett sätt att ta denna undersökning vidare skulle kunna vara att bredda undersökningen till en enkätundersökning till samtliga skolbibliotek i Sverige. Det skulle möjliggöra en jämförelse mellan de skolbibliotek som inte fått utmärkelsen och de som fått den.

Som konstaterat i avsnittet om tidigare forskning saknas forskning som rör utmärkelser och priser och hur de påverkar offentliga verksamheter, samt vad kvalitet innebär inom skolbibliotek. Därför är det också något som skulle vara intressant att se mer forskning inom.

Något som var återkommande i intervjuerna var hur viktigt det politiska läget är när det kommer till förutsättningar för skolbibliotek. Det vore därför intressant att undersöka vilka samband som finns mellan olika politiska styren och hur förutsättningarna för skolbiblioteken i olika kommuner ser ut. När skolbiblioteken är föremål för politisk debatt, sker den ofta på nationell nivå, trots att det är kommunerna som har ansvaret för skolan. Det vore därför intressant att undersöka kommunpolitiker från olika partier och i olika positioners inställning till skolbibliotekens förutsättningar.

10. Källförteckning

AASL (2023). *National School Library of the Year Award*.

<https://www.ala.org/aasl/awards/nsly> [2023-04-22]

Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2022). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*.

Andra upplagan. Studentlitteratur, Lund.

Anjou, M (2021). Lunds skolbibliotekarier nobbar utmärkelse i världsklass.

Sydsvenskan. <https://www.sydsvenskan.se/2021-05-30/lunds-skolbibliotekarier-nobbar-utmarskelse-i-varldsklass> [2023-04-22]

Bacchi, C.L (2010). *Foucault, Policy and Rule: Challenging the Problem-Solving Paradigm*. Aalborg University.

Bacchi, C (2012). 'Why Study Problematizations? Making Politics Visible'. *Open Journal of Political Science* 02 (January): 1–8.

<https://doi.org/10.4236/ojps.2012.21001>

Bacchi, C., Goodwin, S (2016). *Poststructural Policy Analysis: A Guide to Practice*. New York, NY: Palgrave Pivot.

Berg Carlsson, H (2022). Skolbibliotekarierna osynliggörs i biblioteksstrategin. *Magasin K*.

<https://magasink.se/2022/05/skolbibliotekarierna-osynliggors-i-biblioteksstrategin/> [2023-04-22]

Boréus, K (2011). *Texter i vardag och samhälle*. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Första upplagan. Stockholm: Liber, ss. 131–149.

Claesson, S (2022). Bibliotekspriser delas inte ut 2023. *Magasin K*.

<https://magasink.se/2022/11/bibliotekspriser-delas-inte-ut-2023/> [2023-04-22]

Clemens, A (2021). Kritik mot Diks utmärkelse om skolbibliotek.

Biblioteksbladet. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/skolbibliotek/kritik-mot-diks-utmarskelse-om-skolbibliotek/> [2023-04-22]

Davidson-Bask, L (2022). En fin rosett räddar inte skolbiblioteken. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/03/en-fin-rosett-raddar-inte-skolbiblioteken/> [2023-04-22]

DIK (2022a). Här är årets Skolbibliotek i världsklass. *ViaTT*. <https://via.tt.se/pressmeddelande/har-ar-arets-skolbibliotek-i-varldsklass?publisherId=3236539&releaseId=3333252> [2023-04-22]

DIK (2022b). "Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek?" *En rapport om skolbibliotek, vad de ska vara bra för, vad som hotar dem och vad vi behöver göra för att ha dem kvar och kunna dra nytta av dem*. Stockholm: DIK.

DIK (2021) "Ett mycket viktigt steg i rätt riktning" – DIK om nya skolbiblioteksutredningen. <https://dik.se/om-oss/nyheter/dik-om-nya-skolbiblioteksutredningen> [2023-04-22]

DIK (u.å). *Kriterier för Skolbibliotek i världsklass* <https://dik.se/om-oss/stipendier-och-utmarkelser/skolbibliotek-i-varldsklass> [2023-04-25]

Elkins, A. J (2018). Mind the gaps: school librarians' job descriptions and the professional standards for school librarians in the United States. *School Libraries Worldwide*, 24(1), ss. 87–98.

Eriksson, T (2023). Vi blev förvånade över Lotta Edholms svala intresse. *Biblioteksbladet*. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/vi-blev-forvanade-over-lotta-edholms-svala-intresse/> [2023-04-22]

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G (2011). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Första upplagan. Stockholm: Liber, ss. 36–56.

Gibbs, G R (2017). *Analyzing qualitative data*. Second edition Los Angeles: Sage Publications Ltd.

Gildersleeves, L. (2012). Do school libraries make a difference? *Library Management*, 33(6/7), ss. 403–413.

Gärdén, C (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Hansson, J, Hedemark, Å, Kjellman, U, Lindberg, J, Nolin, J, Sundin, O & Wisselgren, P (2018). *Profession, utbildning, forskning: biblioteks-och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Haraldsson, E (2022). Det finns inga magiska skolbibliotekarier. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/05/det-finns-inga-magiska-skolbibliotekarier/> [2023-04-22]

Lee, E & Klinger D (2011). “Against the Flow: A Continuum for Evaluating and Revitalizing School Libraries”. *School Libraries Worldwide*. 17:1.

Leijnse, E (2022). Skåne bäst på skolbibliotek – men enorm skillnad mellan kommunerna. *Helsingborgsdagblad*. <https://www.hd.se/2022-10-30/skane-bast-pa-skolbibliotek--men-enorm-skillnad-mellan-kommunerna> [2023-04-22]

Limberg, L (2002). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.

Limberg, L, Hultgren, F & Johansson, M (2021). *Skolbibliotek och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Limberg, L & Hampson Lundh, A. (2013). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. Lund: BTJ Förlag.

Lindquist, L (2022). Ett lotteri om elever får ett bemannat skolbibliotek eller inte. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/06/ett-lotteri-om-elever-far-ett-bemannat-skolbibliotek-eller-inte/> [2023-04-22]

Lärarstiftelsen (2022). *Biblioteksdöden*. <https://lararstiftelsen.se/wp-content/uploads/Biblioteksdoden-1.1.pdf> [2023-04-22]

Pålsson, S (2017). Skolbiblioteken. En lagerlokal eller pedagogisk resurs? I Fichtelius, E, Enarson, E, Hansson, K, Klein, J & Persson, C (red.) (2017). *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi, ss. 243–289.

Regeringen (2021). *Skolbibliotek för bildning och utbildning SOU 2021:3*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/01/sou-20213/> [2023-04-22]

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Kulturdepartementet.

SFS 2010:800. *Skollag*. Utbildningsdepartementet.

Skolbibliotek för bildning och utbildning (2021). SOU 2021:3. Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2020). *Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek?* <https://www.skolinspektionen.se/rad-och-vagledning/fragor-och-svar/starta-fristaende-skola/vad-kravs-for-att-en-boksamling-ska-kunna-kallas-skolbibliotek/> [2023-05-17]

Skolinspektionen (2018). *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/tkg/2018/skolbibliotek/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs-skolinspektionen-2018.pdf> [2023-04-22]

SLA (2023). *School librarian of the year award*. <https://www.sla.org.uk/school-librarian-of-the-year-award> [2023-04-22]

Stigfur, S (2022a). Forskare: ”Skolbibliotekarier förväntas pynta och fixa fika”. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/09/forskare-skolbibliotekarier-forvantas-pynta-och-fixa-fika/> [2023-04-22]

Stigfur, S (2022b). Få konkreta åtgärder i nya biblioteksstrategin. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/04/fa-konkreta-atgarder-i-nya-biblioteksstrategin/> [2023-04-22]

Stigfur, S (2022c). Malmö bäst i klassen: ”Vi inspireras av varandra”. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/04/malmo-bast-i-klassen-vi-inspireras-av-varandra/> [2023-04-22]

Sundin, O (2018). Den pedagogiska bibliotekarien: från källkritik till källtillit. I J. Hansson & P. Wisselgren (red.) *Bibliotekarier i teori och praktik: Utbildningsperspektiv på en unik profession*. Lund: BTJ Förlag, ss. 103–24.

The University of Adelaide (u.å). *University staff directory - Emerita Professor Carol Bacchi*.

<https://www.adelaide.edu.au/directory/carol.bacchi#> [2023-05-09]

Thomas, B (2013). *Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek – en skolbibliotekspolitisk översikt*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Troberg, A och Nord, E (2022a). Skolbibliotek i världsklass är en av flera delar i vårt arbete. *Magasin K*. <https://magasink.se/2022/04/skolbibliotek-ar-en-av-flera-delar-av-vart-arbete/> [2023-04-22]

Troberg, A och Nord, E (2022b). Ge alla elever ett bemannat skolbibliotek. *Göteborgsposten*. <https://www.gp.se/debatt/ge-alla-elever-ett-bemannat-skolbibliotek-1.65925577> [2023-04-22]

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1 - Intervjufrågor

Skolbibliotekarie

Berätta om dig själv - din bakgrund, utbildning, nuvarande arbete och skolan du arbetar på

- Hur länge har du arbetat som skolbibliotekarie?
- Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?
- Vad gjorde att du ville arbeta med skolbibliotek?

Vad innebär det för dig att arbeta som skolbibliotekarie?

- Vilka arbetsuppgifter har du till vardags?

Vilken roll tycker du att skolbiblioteket har i skolan, generellt men också där du jobbar?

- Hur ser det ut på skolan som du arbetar på?

Vad kännetecknar, enligt dig, ett välfungerande skolbibliotek?

- Vad krävs för att kunna ha det?
- Vilka hinder finns som står i vägen för att kunna ha det?

Uppfyller det skolbibliotek du arbetar på det som krävs för ett välfungerande skolbibliotek?

- På vilket sätt syns detta i skolbibliotekets verksamhet?

Vilken inställning till skolbibliotek möter du i din vardag - från elever, föräldrar, lärare, skolledare?

- Motsvarar inställningen eller förväntningarna du möter hur det faktiskt ser ut?

Har det bibliotek du jobbar på ansökt om och fått utmärkelsen Skolbibliotek i världsklass?

- Hur många gånger har ni sökt?
- Hur många gånger har ni vunnit?

Om skolan ansökt om utmärkelsen:

Varför ville ni ansöka om utmärkelsen?

Hur har det gått till när ni ansökt om utmärkelsen?

Vad krävs av er för att göra ansökan?

- vilka krav behöver ni uppfylla?
- är det svårt att uppfylla kraven?

Har skolan/skolbiblioteket rätt förutsättningar att leva upp till kraven?

Vad innebär det för ett skolbibliotek/en skola att få utmärkelsen?

Vad är din syn på Skolbibliotek i världsklass?

- Vad upplever du är positivt med utmärkelsen?
- Vad upplever du är negativt med utmärkelsen?

Om skolan INTE ansökt om utmärkelsen:

Varför har ni inte ansökt om utmärkelsen?

Vad krävs av er för att göra ansökan?

- vilka krav behöver ni uppfylla?
- är det svårt att uppfylla kraven?

Har skolan/skolbiblioteket rätt förutsättningar att leva upp till kraven?

Vad innebär det för ett skolbibliotek/en skola att få utmärkelsen?

Vad skulle kunna få er att ansöka om utmärkelsen?

Vad är din syn på Skolbibliotek i världsklass?

- Vad upplever du är positivt med utmärkelsen?
- Vad upplever du är negativt med utmärkelsen?

Skolledare

Berätta om dig själv - din bakgrund, utbildning, erfarenhet och nuvarande arbete och skolan du arbetar på

- Hur länge har du arbetat som skolledare?
- Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?
- Vad gjorde att du ville arbeta inom skola och att du sökte dig till den position du har nu?

Vad innebär det för dig att arbeta som skolledare?

- Vilka arbetsuppgifter har du till vardags?

Vad tycker du att skolbibliotekets roll är i skolan?

- Vad har det för roll på din skola?

Hur arbetar du gentemot skolbiblioteket?

Är skolbiblioteket en prioriterad del av ditt arbete i skolan?

Vad kännetecknar, enligt dig, ett välfungerande skolbibliotek?

- Vad krävs för att kunna ha det?
- Vilka hinder finns som står i vägen för att kunna ha det?

Uppfyller skolbiblioteket på den skola du arbetar på det som krävs för ett välfungerande skolbibliotek?

- På vilket sätt?

Känner du till utmärkelsen Skolbibliotek i världsklass?

Har skolan du arbetar på ansökt om och fått utmärkelsen Skolbibliotek i världsklass?

- Hur många gånger har ni sökt?
- Hur många gånger har ni vunnit?

Om skolan ansökt om utmärkelsen:

Varför ville ni ansöka om utmärkelsen?

Hur har det gått till när ni ansökt om utmärkelsen?

Vad krävs av er för att göra ansökan?

- Vilka krav behöver ni uppfylla?
- Är det svårt att uppfylla kraven?

Har skolbiblioteket/skolan rätt förutsättningar att leva upp till kraven?

Vad innebär det för ett skolbibliotek/en skola att få utmärkelsen?

Vad är din syn på Skolbibliotek i världsklass?

- Vad upplever du är positivt med utmärkelsen?
- Vad upplever du är negativt med utmärkelsen?

Om skolan INTE ansökt om utmärkelsen:

Varför har ni inte ansökt om utmärkelsen?

Vad krävs av er för att göra ansökan?

- Vilka krav behöver ni uppfylla?
- Är det svårt att uppfylla kraven?

Har skolbiblioteket/skolan rätt förutsättningar att leva upp till kraven?

Vad innebär det för en skola/ett skolbibliotek att få utmärkelsen?

Vad skulle kunna få er att ansöka om utmärkelsen?

Vad är din syn på Skolbibliotek i världsklass?

- Vad upplever du är positivt med utmärkelsen?
- Vad upplever du är negativt med utmärkelsen?

Bilaga 2 - Brev till informanter

Hej,

Jag heter Lina Olsson och studerar på mastersprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats inom biblioteks- och informationsvetenskap. Det jag intresserar mig för är förväntningar på och förutsättningar för skolbibliotek. Syftet med uppsatsen är att få insikter i vad ett skolbibliotek förväntas vara och vad som krävs för att uppnå det. Uppsatsen kommer med utgångspunkt i fackförbundet DIK:s utmärkelse ”Skolbibliotek i världsklass” undersöka vilken bild som förmedlas av vad ett välfungerande skolbibliotek är och därigenom vilka förväntningar som finns på skolbibliotekens verksamhet. Detta kommer jämföras med upplevelser av vilka förutsättningar skolbibliotek har och hur de fungerar i praktiken.

Min studie bygger på att jag gör intervjuer med 6–10 personer (skolbibliotekarier och skolledare) med särskilt fokus på frågor om skolbibliotek och ”Skolbibliotek i världsklass”. Jag mailar dig för att fråga om du kan tänka dig att ställa upp på intervju. Intervjun kommer göras över det digitala mötesverktyget Zoom och beräknas ta ungefär 45–60 minuter. Med din tillåtelse vill jag gärna spela in den. Inspelningen kommer inte att spridas vidare och de som blir intervjuade inom ramen för uppsatsen kommer att anonymiseras. Deltagande i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att avbryta din medverkan om du så önskar. När uppsatsen är examinerad och godkänd kommer inspelningar att raderas.

Genom att svara på detta mejl bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Jag är mycket tacksam om du har tid och möjlighet att delta!

Med vänlig hälsning
Lina Olsson

E-post: linaaolssoon@gmail.com

Telefon: 0727320901

Handledare: Eeva-Liisa Eskola, Universitetslektor Informationsvetenskap, Åbo Akademi

Fänriksgatan 3 B, 20500 Åbo, Finland

E-post: eeva-liisa.eskola@abo.fi

Bilaga 3 - Kriterier Skolbibliotek i världsklass 2022

Kriterier för Skolbibliotek i världsklass

1. *Kriterium:* Skolbibliotekets verksamhet **planeras, bedrivs och utvärderas utifrån en tydlig ansvarsfördelning** kopplat till nationella samt lokala styrdokument och handlingsplaner.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteksverksamheten planeras, bedrivs och utvärderas utifrån en tydlig ansvarsfördelning kopplat till nationella samt lokala styrdokument och handlingsplaner.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

2. *Kriterium:* Skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att **stimulera elevernas läsutveckling och stärka deras språkliga förmåga.**

Beskrivning: Beskriv på vilket sätt skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stimulera elevernas läsutveckling och stärka deras språkliga förmåga.

Max antal tecken: 2.500 tecken inkl. blanksteg

3. *Kriterium:* Skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas digitala kompetens med fokus på **medie- och informationskunnighet** i skolans samtliga årskurser.

Beskrivning: Beskriv på vilket sätt och i vilken utsträckning skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas digitala kompetens med fokus på medie- och informationskunnighet i skolans samtliga årskurser.

Max antal tecken: 2.500 tecken inkl. blanksteg

4. *Kriterium:* Skolbiblioteket verkar tillsammans med annan personal på skolan för att stärka hela **skolans läskultur** samt för att **främja elevernas läsintresse** såväl under skoltid som fritid.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket tillsammans med annan personal på skolan bidrar till att stärka hela skolans läskultur samt till att främja elevernas läsintresse på såväl skoltid som fritid.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

5. *Kriterium:* Skolbiblioteket stöttar och främjar **nyanländas lärande** och språkutveckling samt möter **flerspråkiga elevers behov** av texter på svenska och andra språk som eleven kan.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket stöttar och främjar nyanländas lärande och språkutveckling samt möter flerspråkiga elevers behov av texter på svenska och andra språk som eleven kan.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

6. A) Grundskola:

Kriterium: Skolbiblioteket **samverkar med förskoleklass och fritidshem** utifrån mål och centralt innehåll i avsnitt 3 respektive 4 i Lgr 11.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket samverkar med förskoleklass och fritidshem utifrån ovan angivna styrdokument.

Max antal tecken: 2.500 tecken inkl. blanksteg

B) Gymnasieskola:

Kriterium: Skolbibliotekets verksamhet är utformad för att möta gymnasieskolans olika verksamheter och deras specifika behov och förutsättningar.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket är utformat för att möta de specifika behov och förutsättningar som finns hos eleverna på de nationella program (högskoleförberedande och yrkesförberedande) och introduktionsprogram (språkinträdning, individuellt alternativ, yrkesinträdning och programriktat val) som finns på skolan.

Max antal tecken: 2.500 tecken inkl. blanksteg

7. Särskola och specialskola

A) Särskola

Kriterium: Skolbiblioteket har en verksamhet och ett anpassat mediebestånd som svarar mot särskoleelevernas behov samt stöttar och främjar dessa elevers kunskapsutveckling.

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets verksamhet och mediebestånd svarar mot särskoleelevernas behov samt stöttar och främjar dessa elevers kunskapsutveckling.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

B) Specialskola

Kriterium: Skolbiblioteket har en verksamhet och ett anpassat mediebestånd som svarar mot specialskoleelevernas behov samt stöttar och främjar dessa elevers kunskapsutveckling.

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets verksamhet och mediebestånd svarar mot specialskoleelevernas behov samt stöttar och främjar dessa elevers kunskapsutveckling.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

8. Sameskola

Kriterium: Skolbibliotekets verksamhet verkar för att förmedla det samiska samhällets och urfolket samernas normer, värdegrund, traditioner och kulturarv till eleverna samt stötta elevernas samiska språkutveckling.

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets verksamhet verkar för att förmedla det samiska samhällets och urfolket samernas normer, värdegrund, traditioner och kulturarv till eleverna samt stötta elevernas samiska språkutveckling.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

9. A) Grundskola:

Kriterium: Skolbiblioteket samverkar kring **ämnes- och lektionsplaneringar** samt **ämnesövergripande teman och arbetsområden** med undervisande lärare och annan berörd personal.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket samplanerar undervisning och tematiska arbetsområden med lärare och annan berörd personal.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

B) Gymnasium:

Kriterium: Skolbiblioteket samarbetar kring **kursplaner och lektionsplanering** samt förberedelse och genomförande av gymnasiearbetet tillsammans med undervisande lärare och annan berörd personal.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket samarbetar kring kursplaner och lektionsplaneringar samt förberedelse och genomförande av gymnasiearbetet tillsammans med undervisande lärare och annan berörd personal.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

10. *Kriterium:* Skolbiblioteket är en **tillgänglig lärmiljö** och anpassad till elevernas åldrar, antal och behov samt främjar och upprätthåller trygghet och studiero.

Beskrivning: Beskriv skolbibliotekets lärmiljö och hur den är anpassad efter elevernas åldrar, antal och behov samt hur skolbiblioteket främjar och upprätthåller trygghet och studiero.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

11. *Kriterium:* Skolbiblioteket har ett **aktuellt och tillräckligt omfattande fysiskt mediebestånd**, bestående av skön- och facklitteratur som svarar mot elevernas behov i undervisningen och elevernas intressen, som eventuellt kompletteras av ett digitalt bestånd.

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets mediebestånd byggs upp och planeras för att svara mot elevernas behov i undervisningen och elevernas intressen.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

12. *Kriterium:* Skolbiblioteket är **öppet för besök** både under och utanför lektionstid. *Beskrivning:* Beskriv på vilket sätt skolbiblioteket är öppet för besök både under och utanför lektionstid.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

13. *Kriterium:* Skolbiblioteket utgör **en del av skolans värdegrundsarbete** och arbete för att främja elevers demokratiska värderingar.

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket utgör en del av skolans värdegrundsarbete och arbete för att främja elevers demokratiska värderingar.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

14. *Kriterium:* Skolbibliotekets verksamhet är **inkluderande** i förhållande till elevernas kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet, sexuella läggning, ålder eller funktionsnedsättning.

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets verksamhet är inkluderande i förhållande till elevernas kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet, sexuella läggning, ålder eller funktionsnedsättning.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

15. *Kriterium:* Skolbiblioteket har strategier för att **motverka att elever fastnar i könsstereotypa mönster.**

Beskrivning: Beskriv hur skolbibliotekets strategier motverkar att elever fastnar i stereotypa könsstereotypa mönster.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

16. *Kriterium:* Skolbiblioteket samverkar med elevhälsa och lärare för att främja **elevers fysiska och psykiska hälsa** samt för att stötta elever med **extra anpassningar och särskilt stöd.**

Beskrivning: Beskriv hur skolbiblioteket samverkar med elevhälsa och lärare för att främja elevers fysiska och psykiska hälsa samt för att stötta elever med läsnedsättning i form av extra anpassningar och särskilt stöd.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

17. *Kriterium:* Skolbiblioteket har rutiner och aktiviteter som främjar **elevers delaktighet** och möjlighet att **påverka skolbibliotekets verksamhet.**

Beskrivning: Beskriv skolbibliotekets rutiner och aktiviteter som främjar elevers delaktighet och möjlighet att påverka skolbibliotekets verksamhet.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

18. *Kriterium:* Skolbiblioteket är en del av skolans **systematiska kvalitetsarbete** och synliggjord för skolans personal.

Beskrivning: Beskriv på vilket sätt skolbiblioteket är en del av skolans systematiska kvalitetsarbete och hur det synliggörs för skolans personal.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

19. *Kriterium:* Rektor leder skolbiblioteket med **intresse och kunnighet** samt skapar förutsättningar för att skolbiblioteket ska vara en **självklar och integrerad del av den pedagogiska verksamheten** med syfte att **främja elevernas måluppfyllelse**.

Beskrivning: Beskriv hur rektor leder skolbiblioteket och skapar förutsättningar för att skolbiblioteket ska vara en självklar och integrerad del av den pedagogiska verksamheten.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

20. *Kriterium:* Rektor ansvarar för att skolbiblioteket bemannas av **kompetent och fackutbildad personal** anpassat utifrån skolans elevunderlag samt att dess personal får relevant fortbildning och integreras i skolans kollegiala lärande.

Beskrivning: Beskriv skolbibliotekspersonalens utbildningsbakgrund, kompetens och tjänstegrad, hur behoven av fortbildning tillgodoses och på vilket sätt skolbibliotekspersonalen är inkluderad i skolans kollegiala lärande.

Max antal tecken: 1.000 tecken inkl. blanksteg

Bifoga biblioteksplan och andra relevanta bilagor direkt i svarsmejlet.